

T a r v i t a t u d k i r j a n d u s .

10. Annales: Prinz Eugen v. Savoyen, Bd. III, Vien 1858.
1. Recueil des instructions données aux ambassadeurs....
de France. Tome I par. Alb. Sorel, Paris 1884;
12. Carnés: Tome XII-bis par Morel-Fatio, Paris 1899; Paris
18 Tome XVI.
2. Fontes rerum austriacarum; 2-e Abteilung. Diplomataria
et acta, Bd. XXXII (C. Höfler: Der Congress von
14. Droysen Soissons). Vien 1871. russischen Politik , Bd-e
3. Coxe, William: Memoirs of Horatio Lord Walpole, London
15. Durang, 1802. Le duc de Bourbon et l'Angleterre
4. " " 1723 - Memoirs of Sir Robert Walpole, T. I, II.
16. Erdmann London 1800.utsche Geschichte von westfäli-
5. Duclos: Mémoires secrets sur les règnes de Louis XIV et
de Louis XV, Tome I, II. Paris 1791.
6. Montgon, abbé de : Mémoires, T. I - VIII. Lausanne 1752
7. Richelieu, duc de: Mémoires, T. IV, V. Liège et Paris
18. Imrich 1790 - 3. des europäischen Staatensystems v.
8. St. Simon, duc de: Mémoires, T. XV. Paris 1874, par Cheruel
19. Lavisse et Regnier-fils. ance depuis les origines jusqu'à
9. Vie du maréchal duc de Villars, écrite par lui-même,

Tomе III.IV.Paris 1784.

10. Arneth: Prinz Eugen v.Savoyen,Bd.III, Vien 1858.
11. Boyé: Stanislas Leszczyński et le troisième traité^S de Vienne Nancy 1898.
12. Carné: La monarchie française au 18-me siècle. Paris 1864.
13. Coxe, William: L'Espagne sous les rois de la maison de Bourbon (Trad.par Muriel) T.III. Paris 1827
14. Droysen: Geschichte der preussischen Politik , Bd-e 4,2 - 4,3. Leipzig 1869.
15. Dureng, Jean: Le duc de Bourbon et l'Angleterre (1723 - 26.).
16. Erdmannsdörffer: Deutsche Geschichte vom westfälischen Frieden bis zum Regierungsantritt Friedrichs des Grossen,Bd.II, Berlin 1893.
- 17.Hanotaux: Histoire de la nation française,T,IV par Madelin, Paris 1924.
18. Immich: Geschichte des europäischen Staatensystems v. 1660 bis 1789,München u. Berlin 1905.
19. Lavisse: Histoire de France depuis^S ses origines jusqu'à

la revolution. T.VIII,1-2. Paris 1909.

20. Leclercq: Histoire de la Régence pendant la minorité de Louis XV. Paris. 1921.

21. Lodge: Great Britain and Prussia in the 18-th century Oxford 1923.

22. Mackinnon: The Growth and Decline of the French Monarchy. London 1902.

23. Michael: Englische Geschichte im 18-n Jahrhundert, Bd. II. Berlin, u. Leipzig 1920.

24. Oncken: Das Zeitalter Friedrichs des Grossen, Bd. I. Berlin 1881.

25. Prutz: Preussische Geschichte, Bd. II. Stuttgart 1900.

26. Vaucher: Robert Walpole et la politique de Fleury 1731 - 42. Paris 1924.

Wappküst vöis Louis XIV. a. 1661, püst

Nasariat... teateid... et...
oma...
vastu...
himuline ja...

I.

Louis XIV oli üles kasvanud kodusõja ja kojaint-riigide õhkkonnas. On küllaldaselt tõenäoline, et suure Fronde'i võitlused ei jätnud noore kuninga vastuvõtlikku hinge mõjustamata ja aitasid ta iseloomu, ilmavaadet, ta inimeste tundmis- ja ärakasutamisevõimet arendada just sellises suunas, milles need arenesid ja varsti küpseks said—nimelt piiramatu absolutismi suunas. Teiseks oli kogu prantsuse rahvas kodusõja segadusist tüdinanud ja ihkas rahu, kindlat korda, kõva, valitsejat kätt. Niihästi kõrgem kui ka alam aadel ja parlament (kui kodanlust esitada püüdev asutis) olid näidanud, et neist igauks vaid oma kihi huve kaitses ja omakasu püüdis, riigi üldise hüüolu taotlemiseks aga kas tahet või ka võimeid ei omanud.

Sellepärast võis Louis XIV. a. 1661, pärast Mazarini surma, teatada rahulikult, et ta edaspidi ise oma peaminister tahab olla. Rahvas võttis selle teate vastu kergendustundega. Tal oli jällegi noor, uhke, tegevus- ja mõteline ja nähtavasti terava aruga valitseja, kelle hoolde

võis end usaldada. Kogu tol Fronde'i õhkkonnast tulnud rahvapõlvel oli jällegi juht ja autoriteet, kelle mõju niivõrd tugev oli, et talle järgneti läbi näljahädade ja majandusliikkude vintsutuste üldse, kuni viimaks niikaugele jõuti, et Louis XIV da umbes paarikümneaastase isevalitsuse järele Prantsusmaa oli Euroopa riikideperes esikohal. Rivalitsesti selleks, et siis ise, vahetuseks oli see, või vähemalt väliselt. Ta hiilgus, väline aupaiste ja pani kahvatama kõikide teiste riikide oma ja juhtis nii enda alamate kui ka võõrasbega pilgud Prantsuse riigi sees nise elu viletsusist kõrvale. Louis XIV diplomaatia oskas end kui mitte kõikjal täitsa maksma panna siis ikkagi peaaegu kõikjale küünitada oma katsesarved. Suutis Euroopat uskumisele viia, et Prantsusmaad valitseb kuningas Trés-chrétien ja samal ajal hässitada alatasa osmaane - noid populaarseks saanud ristiusu vaenlasi - keisri vastu. Kiskus Reini ääres, Saksa keiserriigilt oma tuntud chambres de réunion'ide abil ühe tüki maad teise järele kasutades üksikute riigivürstide kartust keiser Leopoldi võimu kasvamise ees; teeseldes end nendesamade riigivürs-

tide vabaduse kaitsjaks ja plaanitsedes samal ajal Habsburgidelt keisritiitlgi ülevõtmist¹⁾ õhutas Inglismaal kuninga ja parlamendi vahel kaudselt vaenu, toetades Karl II katoliiklikke kalduvusi ja finantseerides seda rahakitsikuses olevat monarhi Prantsuse kullaga. Kasutas Inglismaa ja Hollandi vahelist kaubanduslikest huvidest tingitud rivaliteeti selleks, et siisise, vahemehena oll es, võiks segamatult kindlustada oma riigi loodepiire ja täide viia kavatsusi Hispaania Madalmaade vastu. Ja kui Ühtlasi hoidis ta silmad hoolega Hispaanial, et eventuaalse troonivakantsi puhul, - Kuna Karl, Hispaania troonipärija, juba noorpõlvest saadik kidura tervisega oli, - mitte tühjade kätega jääda või jälle, et sellal, kui Karl II on veel minorem, omale säälses õuekonnas poolehoidjaid, parteid tekitada. Ja samal ajal kus ta end Euroopa katoliikluse esivõitlejana ja toena näitas ja Nantesi edikti tühistas

1). Wrđl. kas või St. Germaini Salaleping Preisiga.
25.X.1679.- Prutz, Preussische Gesch. Bd. II. p. 243.

(1685), ei kokkunud ta ometi paavstiga vastollu astumast
(Võtame näiteks saadik Lavardini sekeldused Roomas n.n.
eksterritoriaalõiguse asjus). Ta võis seda, kuna teadis,
et vastoludest ja hõõrumisist nii rikkas Itaalias paavst-
til ennem tema sõprust vaja oli kui temal paavsti oma.
Ja päälegi püüdis ta sisepoliitiliselt kiriklikke tüli-
sid ja rahutusi oma enda võimu suurendamiseks ära kasu-
tada. Nii siis tuli paavsti autoriteeti alandada, paavst-
ti ennast hirmutada. Ja Louis XIV oskaski usurahutusi
likvideerida nii, et kahe härmuse - ultramontanismi ja
gallikanismi - vahelt läbi minnes, absoluutseid paavsti
pooledajaid tagasi tõrjudes ja prantsuse n.ö. riigikleer-
rust toetades tegelikult võitis ikka kuningavõim ega
mitte gallikaanid. Üldse torkab eriti usu asjus silma
Louis XIV isevalitsejaline meelelaad. Kuningas püüdis
usuelugi, seda pea ainukest ala, mis riigis veel ilma-
likust absoluutsest võimust teataval määral vabana oli
säilinud oma mõju alla saada. Sellest püüdest oli tingi-
tud ka Nantesi edikti revokatsioon, milline fakt küll
ka osalt oli mõeldud kompensatsiooniks, paavstile või

vähemalt asitõenduseks katoliikliku ilma avaliku arvami-
se ees, et kuninga õigeusklikkus seisab väljaspool igat
kahtlust¹⁾. Aga päämiseks tõuketeguriks Nantesi edikti
tühistamisel oli ometegi soov hävitada hugenottide ees-
õigusi, kaotada toda omalajal ususõdade tagajärjel tekki-
nud riiki riigis, mis küll juba iseenesest tublisti
kokku kuivanud ja oma ilmelt kahvatanud oli, aga päikese-
kuningale siiski vastikult silma torkas. Sest kuidas
oligi võimalik, et suur hulk alamaid usuküsimusis võisid
hoopis teisel arvamisel olla kui nende suur kuningas!
Säärase dissonantsi kaotamiseks tõi Louis XIV viimaks
järsult nii majandusliku kui ka poliitilise ohvri. Et
Prantsusmaa nimeit hulga oma töökamate ja ettevõtlikumate
kodanikkude väljarändamisel majanduslikult suure hoobi
sai, on tuntud tõsiasi, Samuti ka see, et nood emigrandid

1). Et Nantesi edikti tühistamine oleks sündinud kuninga
sügava ^{usulise} veendumise tõttu - pole tõestatud kuskil. Louis
XIV polnud mingi zeloot, vähemaltv sellal. Ja kui üldse
kunagi, pärastpoole - siis vanaduse ja Mme Maintenon'i
kombineeritud mõjul.

oma oskused, oma agiteeriva sapige, rakendasid tõe endi#
 senise kodumaa vaenlaste juures. Ja välispoliitiliselt
 tõi Nantesi edikti rewokatsioon kaasa Preisi ümbero-
 rienteerumise, mis Prantsusmaale küllaltki kaalukas oli.
 Tõi kaasa Potsdomi edikti (8.XI.1685). ja varsti ka Præi
 si ja keisri vahelise lepingu (4.I.1686). Preisi lakkas
 olemast Prantsuse sõnakuulelik palgaline, millena oli
 püsinud St. Germaini rahust saadik. (29.VI.1679) ¹⁾

1). Et Suure Kuurvürsti suunamuutus sisuliselt tingitud
 oleks olnud ainuüksi Nantesi edikti (revokatsioonist- pole
 muidugi tõenäoline. Olgugi et too revokatsioon vahest oli
 "Louis XIV kõige kisendavam õigusemurdmine" (Prutz II, p.
 258,) ja kiriklikud ja konfessionaalsed huvid Saksamaal
 17 mal sajandil veel esirinnas (Prutz II. p.286).-siiski
 oli juba küllalt korjunud muidki fakte, mis Preisis Pran-
 tsusmaa vastu pahameelt tekitasid.(Wrdl.Prutz.II pp.252,
 258.) Nantesi edikti tühistamine oli tilk, mis anuma viimale
 üle jooksmata ajas. Oleks Kuurvürst nüüdki veel passiivseks
 jäänud, siis oleks ta Eurpopa tolleagse protestantliku
 ilma avaliku arvamise silmis lugupeo kaotanud täitsa!

Sellised olid Nantesi edikti tühistamise vahetud tagajärjed. Ja kasu ei tulnud Prantsusmaale kogu loost mitte mingit. Ainult oma isiklikule võimule oli kuningas enda hoolimatu ja energilise tegevusega jälle veidi välist aupaistet juurde lisanud.

Rahvalt nõudis kuningas tegevushimu ja võimu ja kuulsuse püüdmine üldse suuri ohvreid, jõupingutusi. Juba nengegi sõdade kestel, mis viisid St. Germaini, ¹⁸Acheni ja siis Nymwegeni rahudeni. Aga need sõjad tõid Prantsusmaale nii ainelisi kui ka moraalseid võite. Aeg ja poliitilised konjunktuurid Euroopas olid Prantsusmaale selleks eriti soodsad. Inglismaal oli revolutsioonile järgnenud üleshitamistöö pooleli ja olud segasevõitu, Hispaanias oli valitsus nõrkades kätes ja rahva ettevõtlikum ja elujõulisem kiht kui ka varandus valgunud kaugeleasumale. Saksa keiserririk aga läks lagunemisteed. Sääli oli küll juba algeid tulevaseks Austria -Ungari suurriigiks, samuti oli ka juba Brandenburg tõusmas mõjuvaks ja iseseisvaks teguriks, aga selle eest oli keisrivõimust järele jäänud vaid paljas vari, mis vaevalt veel ainult osmaanide vastu

kogu riiki suutis liikvele viia.

Louis XIV kasutas need olukorrad osavasti ära ja viis rahva oma järel. Sisenda talle au- ja kuulusehimi, aga andis sellele säärase suuna, et see vaid tema enda, kui kehastunud Prantsusmaa ja miski otsekui üliinimliku olendi - päikesekuninga, - teenimises täit rahuldust näis leidvat. Kuninga läheduses viibimise ja ta isiku teenimisau eest ohverdas aadel oma vara ja vabadus. Sama aadel, kelle losse kuningavõim alles inimese eest oli maatasa teinud. 1)

1). Tõelisteks riigielu juhtideks, a.ö. mustatöelisteks tegelises valitsemistöös said kodanikuseisusest isikud - noblesse de robe, tõusikud kellede vastu pärastpoole eriti St. Simon viha kannab. (Wrdl. Oncken pp. 1921.) süüdis-
tades neid aadli, senjööride, tegemistesse muutmises.
ees. Ja tõepoolest demoraliseeruski too aadel, kes ainult logeles ja kuningakoja aupaistel end soendas. Tal puudusid lõpuks igasugused praktilised oskused ja riigielu küsimusist arusaamine. Arukamate aadlikkude silmis oli see muigugi suur õnnetus, aga kas üldiselt - see küsimus on juba raskem. Igatahes oleksid küll pärastised sündmused,

liiga Aga Louis XIV võimu kasvamisega kasvas ikka enam ka ta enesetunne. Ta hakkas end ilmeksimatuks pidama. Isegi kiriklikes asjus leidis ta juba lausa, et paavst vaid senikaua on õige kirikupää kui ta tegutseb tema, ^{toi} ~~1712~~ treschretien'i tahte järele. Ja välispoliitikas muutus ta diplomaatia ikka enam hoolimatuks ja järsuks. Sooviga Inglismaal kodusõda tekidada ja Saksa keiserrigi vastu oma reüniooniplaane maksku mis maksab läbi viia¹⁾ samuti ka oma agre-ssiivsusega Madalmaail muutis ta enam-jae Euroopa riikidest oma vaenlasteks. Tuli n.n. Augsburgi

Louis XIV mõlema järeltulija ajad, hoopis teissugused, vapustused võib olla vähemad olnud, kui Prantsusmaa oleks omanud sellel teguvõimsa ja terve aadli ega mitte Froude'i ja Louis XIV ajast põlvenenud kogu degenerante.

1). Eriti ehvardavaks kujunes Louis XIV katse omale Kölni püüpiiskopi valimistel (VII. 1688) uut, kindlat klienti saada. Nood valimised olidki signaaliks sõjale (Wrdl. Prutz. II p. 295.)

sega. Prutzi II. Prantsuse vaenlaste poole üle, nagu juba sai näha. Prutzi ja teist sai vaestigi Oraani Wilhelmi sõjaväe ees ja sõjakaski toetaja (Wrdl. Prutz II. pp. 263, 270-1 ja 281. Prutzi Lodge p. 4).

liiga sõda tuli pööre Inglise riigielus.²⁾ Inglismaa
arenes sõja kestel välja riigiks, mille kuningal enam
Prantsusmaalt polnud tarvis raha nuruda, vaid kus troon,
parlament ja rahvagi enamik jälle kord isekeskis kokku-
leppetele olid jõudnud. Veel enam: Inglismaa tõusis Euroopa
riikidesüsteemi tähtsaks liikmeks; tekkis meririikide
nõel n.ö. kolmas partei senise kahe - Bourbonide ja
Habsburgide - kõrval (Wrđl. Lodge p.2.).
Ja see Ryswiki rahuga lõppev sõda tõi juba
Prantsusmaale teatud määral kaotuse. Tõsi küll polnud
kumbki sõdiv pool saavutanud oma esialgset sihti: liit-
lased polnud suutnud Prantsusmaad Westfali ja Pürenei
rahu piiridesse tagasi suruda. Aga Prantsusmaa pidi loo-
buma Reini ääres oma reunioonipoliitikast ja suutis
päästa siin sellest vaid vähe, mille omandamine talle
näiteks Regensburgi vaherahu ajal (1684) paistis kindel
2). Talle pööride täidminekuks aitas Louis XIV kaasa
teataval määral jällegi just ka Nantesi edikti tühistami-
sega. Preisi läks Prantsuse vaenlaste poole üle, nagu
juba sai espool ära märgitud ja taast sai varstigi Oraani
Wilhelmi plaanide agar ja mõjukaski toetaja (Wrđl. Prutz
II. pp. 263, 270-1 ja 291. Samuti Lodge p.4).

ja vaid aja küsimus olevat. Habsburgide võim oli Saksas konsolideerunud, Türgiga ja Ungari rebellidega sõdis keiser edukalt. Ja Inglismaal avaldas parlamendi alamkoda kuningas Wilhelmile tänu, et see sõja nii kasuliku ja ausa rahuni oli viinud ja Inglismaale Euroopa tasakaalustamisau tagasi oli andnud, et Viimane sündmus saabu

ki pos. Väga häbistav, nagu seda leidis näiteks Vauban¹⁾ polnud küll Ryswiki rahu Prantsusmaale mitte, sest prantsuse sõjariistade au oli enamvähem päästetud ja ka territoriaalsed kaotused oli väikesed. Prantsusmaa küsi oleks võinud käia veel pahemini, ja imestada tuleb ikkagi seda kontsentreeritud jõupingutust ja heitlust, diplomaatlikul kui ka sõjalisel ja majanduslikul alal, millega Louis XIV toime sai. Eriti just riigimajanduslikul alal, sest finantside korraldusel puudus nüüd muuseas juba Colbert' i kindel käsi. Imestada tuleb, kuidas isevalitseja karm, vankumatu tahe kehvaks jäänud ja kurnatud rahvast ikka jälle suutis uutele heitlustele piitsutada ja ta jõudu oma sihtide saavutamiseks tööle rakendada. Rahvale keele juures see võimalik ei tarvitsenud too Augsburgi

1). Wrdl. Mackinnon, p.425, Vaubani kiri.

liiga sõda veel tähendada samu revolutsiooni poole¹⁾.
muidugi tingimusega, et selliseid sõdu enam ei järgneks.

Aga veel kurnavam tuli pea.

Lõuis XIV oli Ryswiki rahu puhul järel-
andlikum olnud osalt just selle tõttu, et peatselt oli
oodata Hispaania trooni vabanemist. Viimane sündmus saabus
ki pea, ja saabus aeg, mil Louis tõsiselt n.ö. Püreneide
kaotamisele asus. Tuli verine Hispaania pärandussõda.
Hoolimata Höchstädti, Turini, Ramillies' ja Malplaquet'
lahinguist - mis kõik olid prantsuse võimulasketeks
lõõkideks - viis selleski sõjas Louis XIV üldjoonis veel
oma tahte läbi: Anjoni hertsog Philipp tõusis Hispaanias
troonile ja jäi sinna püsima!

Aga millise hinna eest?

Prantsusmaa oli nüüd vaene, kurnatud sõja-
kuludest ja kuningaakoja luksusest, rõhutatud despootlikust
finantsi ja üldise majandussüsteemist, mis surmas kodanikke
de laiemas kihis individuaalse algatusvõime ja ettevõt-
likkuse.²⁾ Rahvamass nälgis, oli miskis palavikulises kriisi-

1). Wrđl. Mackinnon, p.425.

2). Wrđl. Oncken I.pp.5,6,16.

tuses. Pea igas provintsis mässud, mingid "mustsajad", kus rahvas põgenes paaniliselt miskite olematute röövlisalkade eest (Cevennes, Castrais, Albigeois ect.) Ja mis veel pahaennustavam: Šuekonnaski hakkas vähenema aukartus kuninga ees, ja Pariisi pööblit lõbustasid soolased kupleed nii kuninga, troonipärija kui ka ma#daam de Maintenon'i kohta.¹⁾

Rahvas hakkas despotismist väsima. Too inimpõlv, kes Louis XIV algupäevil pärast suure Fronde'i aega oli noore isevalitseja energias ja majesteetlikkuses otsekui oma olemasolu kindlustust ja tuge näinud,²⁾ ja oli üldiselt vastupanemata pändunud ta karmi käe alla - too põlv oli surnud, ja uus hakkas kuninga teguviisi ja riigi seisukorda võtma arvastavalt. Juba õigus pinna all libertinaaz; nii poliitiline, meraanne kui ka sotsiaalne. Aga kuningas jäi oma viimse hingetõmbeni küll samaks, mis oli: majes-

1.). Näiteks kas või too isameie # "parafraas", mis algas prantsuse riigielus. See Descartes'i ajajärk oli nüüd lausega: " Notre père qui ôtes à Versailles, votre nom n'est plus glorifié ect." (Lavissee VIII.1.p.457)

2). Wrđl. Hanotaux, Hist de la Nat.Fr.-Tome IV par.Madelin p.286.

teetlikuks, oma ülesande suurusse ja tähtsusse uskuvaks
igas enda vähemaski liigutuses ja teos. Surus oma tahte
rahvale pääle ja hoidis viimase kindlal käel koos. Isegi
intimiminas õueelus, mätressideõhkkonnas, valitses miski
kõlm kainus, etikett ja käninglikkus. Väline tagasihoid-
likkus, mis ^{küüdis} ~~puudis~~ prüderiini. Viimane asjaolu mõjus kaasa
et kõrgemates, valitsevates ringkondades sedasuurema innu-
ga asjade koore, vormi juurest hakati sissusse tungima, ja
salajane libertinaaz kasvas. Kui siis viimaks Louis XIV
suri, sai see avalikuks. Aga välise rigiid vormiga koos
heideti kõrvale ka sisustki tubli osa. Tuli regentsiaeg,
ka see debauché, kõlvatuseni arenenud vabamõttelisus
tõel määral pöevakalgele puhkes. Ta kehastunud esitajaks
oli regent Orleansi hertsog ise. Lõtvus tuli riigivali-
tsemisse, moraal; tolerantne usuküsimusisseggi. Louis XIV
ajal valitsenud külma majesteetlikkust, selgust ja sirg-
joonelisust on nimetatud mingiks Descartes'i ajajärguks
prantsuse riigielus.¹⁾ See Descartes'i ajajärk oli nüüd
möödas ja regentsiaja mõtteilmale on leitud karakterne

1). Hanotaux IV, pp.287 - 9.
Oncken I, p.26.

olevat "Manon Lescaut".... 1)

Regentsiajale aga oli Luuis XIV pärandanud raske ülesande: hoida alles Prantsusmaa prestiiži kurnatud rahva ja korratute finantside juures, ja seda riikide vastu, kes Louis XIV sõdade ajal parajat momenti kasutades olid tugevnenud. Eriti oli tõusnud Inglismaa. Kui veel Karl II ja Jakob II teataval määral Prantsusmaast ära rippusid, ja Prantsusmaa neile tähtsam oli kui nemad Prantsusmaale - siis oli Wilhelm III, Anna ja Georg I ajal lugu juba ümberpööratud. Et Prantsusmaale, nüüd Inglise sõprus tähtsaks oli muutunud, sellegi asjaolu põhjuseks oli osalt Louis XIV aja pärandus. Hispaania troonile oli tõusnud valitseja, kelle ees regent, Orleansi hertsog, juba isiklikelgi põhjusil pidi valvel olema. Ja edasi tuli Euroopa jõudude tasakaalustamisele mõelda; hoiduda uuest sõjast, sest see oleks nüüd Prantsusmaale käinud üle jõu.²⁾ Kuivõrt too inglise orientatsioon just sel määral vajalik oli, nagu ta regendi ja Dubois' poliitikas

1). Leclercq III. pp.214 - 15.

2). Wrdl. Dureng, pp.33-4 ja Oncken I, p.26.

3). Wrdl. Michael II, pp.256 - 3.

esile tuli - on muidugi vaieldav.¹⁾ Oli näiteks 1716 a. Prantsuse-Inglise liit kx Georg I le tähtis küllalt ²⁾ ja Prantsusmaa oleks ehk võinud talitada sellepärast vabamalt. Millisesse seisukorda Prantsusmaa aga tolle ja uue inglise-orientatsiooniga vahel võis sattuda, selleks olgu näiteks märgitud too Gibraltari Hispaaniale restitueerimisküsimus, kus Prantsusmaa Hispaaniale lubas inglise diplomaatide nõusolul³⁾ tähendatud kindluse restitutsiooni ja kus siis inglased parajal momendil oma nõusolekust tagasi astudes Prantsusmaa piinlikku seisukorda asetadid.⁴⁾

Ja kui lõpuks küsida, kas suutis Orleansi hertsog üldiselt tolle Louis XIV dalt saadud raske päranduse likvideerida nõnda, et Prantsusmaa oleks uuesti kosunud

1). Wrđl. Oncken I, p.47.

2). Wrđl. Dureng, pp.33-4 ja Immich, p.245.

3). Mauseas, Stanhope- neljiklepinglaste ultimaatumit 12.VIII.1718 Hispaaniale edasiandes - andis säälsele

1). Šuele ka ise restitutsiooni asjus mingi suusõnalise

2.) lubaduse (Wrđl. Oncken I. p.57.)

4). Wrđl. Michael II, pp.265 - 9.

ega oleks eelmise valitsuse kurnavad sõjad ja majanduslikud hädad tõesti olnud sammuks revolutsiooni poole - siis peab vastama, et ta seda ei suutnud. Kuigi arukas oli ta ometegi liiga lõtv ja korrompeeritud iseloom¹⁾ ja päälegi liiati ümbritsetud intriigidest, et sellise raske ülesandega hakkama saasa. Riigi finantsides kestis korra- tus. Puudus reformatori käsi. Haarati kinni kahtlastest abinõudest. Kurikuulus Law süsteem tekitas küll kaubanduses teatud alavust ja produktide kiiremat tsirkulatsiooni aga lõpptulemuseks oli ikkagi pankrot, mis vahest küll aineliselt nii rängasti ei mõjunudki, aga seda enam just demoraliseerivalt, rahva usaldust kõigutavalt.²⁾

Siis, 1723 1 tuli lühikeseks ajaks Bourboni hert- sogi ja madaam de Prié võimuaeg, kus juba poliitikat aeti puhtisiklikkude huvide seisukohalt; kus välispoliitika suunamäärajaks oli esijoones Bourboni ja Orleansi sugu- võsade vaheline rivaliteet, ja riigi üldhuve toeniti, kui üldse, siis mitte nende eneste pärast.

1). Wrđl. Leclercq III, pp.427 - 40.

2.) Wrđl. Oncken I, p.75.

1). Wrđl. Mackinnon, p.576.

Boruboni hertsogile järgnes prantsuse riigielu

juhina viimaks, 1726-1, Fleury. Teda on ajalookirjan-
duses kõikjal üksmeelselt rahuarmastajaks nimetatud. Üht-
lasi ka ettevaatlikuks, korralikuks. Tõhiks sellepärast
olla huvitav vaadelda seda ajajärku prantsuse poliitikas,
mil tema võimul oli, ligemalt. Vaadelda kuhu püüdis seda
kriitilises suunas arenenud prantsuse poliitikat ja riigi-
elu juhtida tema.

Vaatlen alamaal ta poliitikast just viit esimest
aastat, kuna need aastad põlve poliitika suuna enamvähem
juba selgesti välja paista lasevad. Ega tule pärastpoolegi
enam Fleury juures järske põhimõtete ümberhindamisi. Ja
põhilegi on need aastad ka huvitavad sellegi poolest, et
nende kestel eriti Prantsusmaa poolt püütakse Euroopat
hoida sõja eest ja lahendada tüliküsimusi diplomaatlikul
teel¹⁾.

Et oleks võimalik tolle poliitikasuuna hinnang,
samuti ka, et tagajärgede abil valgustada põhjusi endid
- tuleks siis lõpuks teha veel lühike ekskurs tähendatud
perioodist kaugemalegi.

1). Wrdl. Mackinnon, p.576.

pinguid septses ja 18id Prantsusmaa, Inglismaa ja Preisi
II.
septembris Hannoveri (Herrenhauseni) liidu.

II-se Viini allieantsi allakirjutamise päev (16. III.1731) on teatud pöörde punktiks Lääne-Euroopa poliitilises elus. Inglismaa liitub Austriaga ja jätab oma senisjuba kaunis vana lepinglase - Prantsusmaa maha. Prantsusmaa jääb tükiks ajaks üksi: hakkab siis Hispaania poole kalduma, kuigi vee Hispaania ja osalt ka ta enda vaadetes ja püüetes kõhklusid ja ettevaatlikkust.

Seda võib märgata nimeelt väliselt, üksikuid lepinguid ja läbirääkimisi vaadeldes n.ö. linnulennust. Missetsugused enamvähem varjatud motiivid siin mõõtuandvad olid sellest edaspidi.

Vaadeldes Prantsusmaa Fleury's aegset poliitikat kuni II-se Viini allieantsini peab tunnustama, et ka selle umbes viieaastase perioodi algus on enamvähem silmatorkav kogu XVIII sajandi esimese poole poliitikaelu sündmustikus. Peab siin küll Fleury võimu n.ö. ametlikust algusest natuke vee tagasi minema - Bourboni hertsogi premjäärministri ajajärku. Nimeelt 1725 -dasse aastasse, kus aprillis, mais ja novembris Ripperda Hispaania ja Austria vahel le-

pingu/d septses ja lõid Prantsusmaa, Inglismaa ja Preisi septembris Hannoveri (Herrenhauseni) liidu.

Need mõlemad lepingud viisid tooniandvamad Euroopa riigid jälle kord kahte üksteisele vaenulikku leeri. Tekk^{is} pinevus ja näis tulevat sõda. See pinevus kestiski enam-vähem ühesugusena edasi - vahel kasvades siis jälle kahandes - kuni II-se Viini allianssini, kus ta viimaks oma kuju muutis. ^{koostete järeltulijateta. Väin oleks läinud}

Asudes kardinaal Fleury' st juhitud selleaegse pr^{ants} suse poliitika vaatlusele tekib meil nüüd kõigepäält küsimus, kas oli Fleury Bourboni hertsogilt saadud poliitilise pärandusega rahul, või jälle katsus ta seda parandada ja muuta niip^{ea} ~~la~~ ^{la}, kui oli täiesti võimule pääsenud.

Kuna aga Fleury mitte alles 11.VI.1726. võimu oma kätte ei saanud, vaid ~~alles~~ tal seda juba hulk aega ennem oli ¹⁾

ja tema poole juba Bourboni hertsogi valitsuse ajal välisriikide esitajaid pöördusid kui mingi kõikvõimsa poole ²⁾

- siis võib kahtlus tulla, kas siin poliitilisest pärandus

1). Näiteks Horatio Walpole'i Prantsusmaale tulekul 1723 a ka Don Carolosele määratud M-lle de Beaumont, 18päl.

2). Wrđl. Coxe, Robert Walpole I. p.326.

sest juttu üldse ollagi võib. See "Pärandus" oli ehk tema, Fleury, enda töö.

Võtame vaatlusele näiteks infanta tagasisaateplaan-
loo.

Kui mingi poliitiline samm üldse võimumeeste isik-
likest huvidest tingitud võib olla, siis oli seda küll just
see sündmus. Nagu teada kartis Bõurboni hertsog et Louis
XV sureb otsekoheste järeltulijateta. Võim oleks läinud
siis ehk orleanistide kätte ja tema oleks langenud.¹⁾

Sellises olukorras oli tarvis valida kuningale abikaas,
kes oleks juba järeltulijaid anda võinud. See oli muidugi
ka üldkasulik kavatsus sest kroonikandja vahetuse, interreg-
numi puhul oleksid kogu riigis võinud tulla suuremad se-
gadused. Aga seda kavatsust säärasel kriitilisel momendil

1). L.de Carné, o.c. p. 306. (noot) arvab koguni, (te)
madaam de Prie, kes olnud infanta tagasisaateplaani päh-
tegelane, tahtnud selle sammuga lihtsalt Orleansi parteid
igaks juhuks alandada. Oli ju nimelt kindel, et kui saade-
takse tagasi infanta, siis Hispaaniast saadetakse tagasi
ka Don Carolosele määratud M-lle de Beaujolais, Orleansi

egi diplomaatia kasuks!

1) Vhemalt märtsis 1725. Wrdl. Recueil d. instr. T. I. pp. 832-3

Austria ja Hispaania vahel käimas - see oli ebadiplomaat-
täide viia, kus juba oli teada¹⁾, et Viinis oli midagi

diplomaatlik sellapärane, et selline sama eeldas
hertsogi tütar - Pole siiski tõenäoline, et infanta taga-
sissatmine kui õige kaalukas välispoliitiline samm selli-
sel väiklasel, puhtisiklikul motiivil läbi oleks viidud.
Tuleb küll vist oletada tähtsamat motiivi: Bourboni hert-
sogi kartust, et Louis XV sureb peatselt. ~~arnast aga ei~~
~~olnud.~~ Ja lõpuks ei saa tähendamata jätta, et prantsuse
õuekonnas vist küll teada oli, et Louis I leske Orleansi
hertsogi teist tüdart Hispaaniast juba enne infanta taga-
sisaatmist kavateti Prantsusmaale saata (Wrđl.Rec.des ~~##~~
instr.T.XII-bis, Espangne, p.79; Tessé kiri 3 ja 5.IX.
1724). Oaliks niis siis M-lle de Priel vaid Orleansi veel
suguvõsa alandamissoov olnud, siis oleks ta oma sihi osalt
saavutanud vist ilma infanta tagasisaatm^{ise}tagi, kui aga
Tessel teatavas suunas teotseda oleks käskinud. ~~gasisaat-~~
~~mise põh~~ On üldse imelik, miks Prantsusmaal seda Luis I
lese tagasisaatekavatsust infanta tagasisaatmise ettekään-
deks ära ei kasutatud; miks rutati infanta tagasisaatmise
enne kui too hispaanlaste kavatsus polnud teoks saanud.
Olgu kuidas tahes: ka see asjaolu ei kõnele Bourboni hert-
ogi diplomaatia kasuks!

1) Vähemalt märtsis 1725.Wrdl.Recueil d.instr.T.I.pp.232-3.

Austria ja Hispaania vahel käimas - see oli ebadiplomaatlik¹⁾ Ebadiplomaatlik sellepärast, et selline samm eeldas Prantsusmaa poolt teadlikku - tahtlikku poliitilist süstee mivahetust. Sellise sammu astumisel oleks pidanud Prantsusmaa niihästi diplomaatlikult kui ka militaarselt seevõrt ettevalmistatud olema, et tal iseseisva poliitika ajamine oleks olnud võimaldatud. Midagi sellesarnast aga ei olnud, ja nii anti infanta tagasisaatmisega Prantsusmaa enamvähem Inglise mõju alla ja lõhuti vahekord Hispaania- Ripparda sepitsuste tulemusel, nõida infanta isikuga oma täitsa. Prantsusmaalt võeti isegi võimalus protesteerida Hispaania- Austria salajase ja veidi äraandliku sammu puhul Cambray konverentsist osavõtjate vastu. Oleks võidud oodata infanta tagasisaatmisega kas või üks aasta veel sest arvatavasti oleksid Ripparda sepitsused Viinis lõpuks ikkagi mingisuguseid tagajärgi andnud ja nimelt jälle selliseid, mis siis Prantsusmaa oleks infanta tagasisaatmise põhjusteks, ära kasutada võinud, kui talle see tagasisaatmine tingimata vajaduslik näis.

Mida arvas sellest asjast Fleury?

1). Coxe. Horatio. Infantaga Louis XV abielluda lasta ei taht-

2). Villars III, pp. 157 - 8.

1). Wrđl. Immich p.259 ja Lodge p. 19.

lnud nähtavasti temagi; vähemalt soovitas abiellumise edasi lükkamist¹⁾ Ent nii järsu tagasisaatmise vastu, nagu seda plaanitseti ja ka 1725 a. aprillis täide viidi oli ta küll. Soovitas enne veel vähemalt kirjutadagi Philipp V-le, et teda veidi ettevalmistada ja talt ka veel "nõuküsida"²⁾

Mida tahtis ta selle "nõuküsimisega" saavutada? Paistab olevat küll tõenäoline, et seda millest sai kirjutatud siinsamas ülemal. Ta tahtis aega võita, ära oodata Ripperda sepitsuste tulemusi: hoida infanta isikuga oma käes trumpi, mille väljamängimise - ära saatmise või saatmata jätmisega Hispaaniat mõjutada võis, hoides Prantsusmaale ausa diplomaatliku taganemistee lahti.

Ainult niiviisi võib mõista Fleury ettepanekut - Philipp V-dale infanta tagasisaatmisplaani enne veel kirjutada; sest sõraste eelteadetega infanta tagasisaatmise mõju pehmendada soovida - nii naiiviks ei saa Fleury't pidada. Sellised eelteated ja kirjutamised, nii delikaatseis asjus mõjuvad sageli just vastupidiselt, veel enam ärrit-

1). Coxe. Horatio Walpole pp. 86 - 7.

2). Villars III, pp. 157 - 8.

2) Montgon III. pp. 129 - 30.

tavalt¹⁾ ja sõber, aga ta elas prantsuse Suekonnas ja teadis

Niivõrt infanta tagasisaatmisloost.

Kuidas aga vaatas Fleury Hannoveri leppin-
gule - selle kohta pole tähendatud lepingu tekkimisaegseid
Fleury arvamisi teada. Küll ütleb ta umbes poolteist aastat
hiljem abbé de Montgon'ile, et ta olnud selle lepingu vastu²⁾
Kuid too väljendis pole kaaluv; Montgon oli ju teataval
määral Hispaania õue usaldusmees, ja Fleury ei saanudki
talle teisiti vastata kui just vastas. Tähtsam on küll
Villars'i märkus, millest juttu oli ülal: nimelt, et Fleury
olnud infanta tagasisaatmise vastu. Villars oli küll samuti

1) Muidugi tuleb kahelda, kas Villars, kes küll õuekonna
inglise orientatsiooniga ka sellest arenenud Hannoveri
asjust kaunis palju teab kõnelda täitsa täppis ja ustav
on. Ta on ju memuaaridekirjutaja, ja ta töö omab loomulikult
ka puudused, mis sedasorti teostes tavalised. Aga siiski:
kus suitsu, sääl tuld! Ja paistab kindel olevat, et Fleury
ikka soovitaski midagi sellesarnast kui seda on "Hispaani-
asse kirjutamine", mille all võime mõista ettepanekut
kogu asjaga veidi veel viivitada.

2) Montgon III. pp. 129 - 30.

Hispaania sõber, aga ta elas prantsuse õuekonnas ja teadis sellepärast hästi, et Fleury polnud - vähemalt tema arvates - küllalt Hispaania pooldaja. Selle tõttu polnud tal ka põhjust Fleury'd Hispaania suhtes lasta paista eriti hääl valguses, ja me võime küll vist Villarsi enamvähem uskuda.

Kuna aga teisest küljest infanta tagasisaatmine suurel määral tingis prantsuse poliitikas inglise orientatsiooni - sest oli karta, et Inglismaa vihastatud Hispaanialt nüüd eriti suuri soodustusi saab¹⁾, ja Prantsusmaal nii siis selle ärahoidmiseks ja Inglismaa kui vajalise liitlase oma külge köitmiseks Hispaania n.ö. üle pakkuma pidi - siis võime küll vist öelda, et Fleuryle too inglise orientatsioon ega ka sellest arenenud Hannoveri leping ei võinud täitsa meelt mööda olla. Sest kes pole rahul põhjusega, et saa rahul olla ka tolle põhjuse tagajärgedega!

Fleury polnud nii siis Bourboni hertsogi poliitilise pärandusega rahul. Võiks muidugi öelda, et kuna - nagu ülemal sai tähendatud - Fleuryl oli suur mõju juba

1). Et see võimalik oli, ses asjas vrdl. Coxe, Esp. sous les Bourb. III. p. 144.

enne Bourboni hertsogi langemist, miks ta end siis ka välispoliitikas täieliselt maksma ei pannud! Seda ei teinud, seda ei saanud ta sellepärast, et pidi siis ikkagi veel arvestama ka Bourboni hertsogi pool-
dajaid ja nende intriige. Näiteks veel 1725 -lgi aastal, jõulu eel, atakeerisid teda need, tahtsid teda kuninga ligidusest eemaldada. Ja üldse on küll vist kõige õigem, lõpedada see küsimus lihtsa, kuigi vahest triviaalsena tunduva lausega : nimelt, et sellepärast kukutaski Fleury Bourboni hertsogi, et tal tolle võimul olles puudus küllal-
dane tegevusvabadus; et hertsog temale hädaohtlikukski hakkas saama. Seda teinud sellepärast, et Karl VI -
Bourboni hertsogi langemisest pääle aga saab Fleury, ta kaasaegse St. Simoni sõnade järeke¹⁾ peaaegu mingi abso-
luutse isevalitseja võimu, ja siit pääle areneb ka prant-
suse välispoliitika siis muidugi juba enam tema soovide kohaselt, kuigi tuleb arvestada vahel mõnedeta abiliste (näiteks Chauvelin'i, Villarsi jne.) mõju.

Poliitilised sündmused Lääne-Euroopas olid aga oma-

1). St. Simon XV. p. 318.

soodu edasi arenenud; ulatunud säält Põhjassegi.

Punktideks, millede ümber kogu poliitiline elu kees olid: Ostende kompanii, mille oli tunnustanud Viini lepingute põhjal Hispaania, mida aga meririigid sallida ei võinud; teiseks Gibraltar, mille restitutsiooni Hispaania Austria toetusel nõudis; kolmandaks merikaubandus, mille asjus Hispaania nüüd Austriale palju soodustusi oli teinud ja missugune asjaolu Inglismaale sugugi meeldida ei võinud. Lõpuks olid veel abieluplaanid Philipp V-da teisest abielust sündinud kahe prints'i ja Karl VI-da kahe tütre vahel ja ka Pragmaatiline Sanktsioon, mille Hispaania oli tunnustanud. Oli seda teinud sellepärast, et Karl VI - samas lepingus¹⁾, kus olid otsustatud eelnimetatud abieluasjad - ka lubanud oli, et juhul, kui tema ise peaks surema enne, kui vanem ertshertsoginna, Maria Theresia on saanud täisealiseks, tähendatud ertshertsoginna abielluks Don Carolosega tingimusel, et Austria maid ei ühendataks Hispaania omadega.

Mõlemad pooled, niihästi Hannoverilepinglased kui

1). 5.XI.1725.

Viini omad valmistusid sõjavastu ja hankisid uusiliitlasi.

Esimese enamvähem vaenuliku sammu tegi küll Inglismaa saates välja laevastiku Baltimere, ookeani (Ameerika) ja Hispaania rannikute jaoks juba 1726 a. aprillil. Sama aasta augustikuul liitus Holland Hannoveri lepinglastega. Venemaa aga mõjutatud Baltimerde saadetud inglise eskadrist, ühines Austriaga.

Samuti ka Preisi, kes 3.X.1726 tegi uue sõpruslepingu Venemaaga, ja varsti pärast seda (12.X.1726) ka Austria liitlaseks sai (Wusterhauseni leping).

Hannoveri lepinglased kaotasid nii siis siin Põhja ühe oma liikme juba õige pea - kuiseda Preisi tagasiastumise üldse kaotuseks võib pidada¹⁾. Tundub nimelt küll natuke

1). Seersant-kuninga poliitilisi haarisklusi ja siiasinna vahtimisi üksikasjaliselt käesolevas kirjutises vaatlusele võtta nende najal siis n.ö. Preisi poliitilist erikaalu kindlaks määrata katsuda - oleks mõtetu ja ruumiraiskav. Esitaksin vaid küsimuse: kas on Preisi 1713 - 1740-ni mingi tähelepanuväärset välispoliitilist sammu astunud, kas on kuskil saavutanud edu; kas on selle saavutamiseks kuskil

nii väga keiser Preisist.

lepingud pannud aluse mingile uuele poliitilisele süsteemile¹⁾
loomud nii siis mingi uue jõuüksuse siin Põhjas.

Kõne all oleval Preisi sammul polnud, vähemalt mitte peatselt, mingisuguseid silmanähtavaid tagajärgi²⁾, kuigi vahest küll mõni n.ö. moraalne, avalikku arvamist mõjutav, - ja sellepärast võime vähemalt esialgu, juhtida pilgud Prei- sist mujale, näiteks Läände.

Prantsuse poliitikas polnud Fleury mõjulepääs nähta- vasti mingisuguseid muudatusi toonud. Hispaanias oli oldud küll ta võimule saamise teate üle väga rõõmus³⁾, aga samal ajal oli kinnitanud Fleury Pariisis Horatio Walpole'ile, et Inglise-Prantsuse suhtes ei muutu midagi, mitte midagi⁴⁾

- 1). Nii Droysen 4,2 p.411.
- 2). Üks näide: Rootsi oli otsustanud astuda Hannoveri liitu juuba 1726 a. juulil, nii siis enne Wusterhauseni lepingut. Ja ta astuski, aprillil 1727. Holsteini partei langes, mingi vastollu Venega jne. Vaheajal aset leidnud Preisi-Vene ja Vene-Austria ja Preisi-Austria lepingud polnud Rootsit koku tanud.....
- 3). Montgon II. p. 135.
- 4). Coxe, Horatio Walpole p.126. "I am resolved to do nothing without you....."

Ja Horatio Walpole ütleb ise, et Fleury usaldanud teda veel enamgi kui paavsti nuntsiust.¹⁾

Muidugi laskis Horatio Walpole end Fleury'st nina pidi vedada, kui ka tema ütelsi võttis sõnasõnaliselt. Aga pääsasi: Fleury lipitses, ^{vali} väärniselt sõbralik Inglise es: esitaja vastu; tahtis nii siis vahetada vähemalt esialgu selle maaga sooja hoida.

Aga siiski võib tähele panna, et Fleury hakkab kurpsi muutma. Nimelt hakkab ta liginema enam Hispaaniale. Alul ei ole see, arvestades Hispaania kuninganna temperamenti muidugi kerge. Fleury kinnitab küll kuninga konfessööri kaudu, et tema käed alla infanta tagasisaatmist puhtad²⁾ ja annab ka mõista, et Prantuse-Hispaania leppimine võiks sündida mõlema alliaantsi - Viini kui ka Hannoveri oma - edasikestel³⁾. Aga kui ta enda kardinaaliks saamise asjus Hispaania kunigga toetust soovib, siis ei leia Philipp V seda ilma Austiata võimaliku olevat anda.⁴⁾

-
- 1). Coxe, Hor.Walp. p. 131.
 - 2). Montgon II, p. 316.
 - 3). Montgon, II, p.165.
 - 4). Montgon II, pp. 188, 195 - 6.

Ei saa ka Inglismaa ülal pidu teeb liginemiseks takistus. Nii kaebavad hispaanlased paavsti nuntsiuse kaudu juba 1726 a. oktoobris, et inglise laevastik blokeerida Porto-Bello't ega laskvat galioone enam läbi, ja küsivad, kas Prantsusmaa olla nõus, et leping Preisi ja Ingliseaga, mis olnud seni defensiivne, muutuks nüüd offensiivseks. ¹⁾ Kuigi Prantsusmaalt püütakse vastata leplikult, ja Villars soovitab, et ärgu vastuses üldse Portobellost juttu tehtagu, kuna kogu asi sündinud ilma Prantsusmaa teadmata - saab Hispaaniale saadetav vastus Walpole'i pähelehelmisel omatigi terav. ²⁾ Ei olnudki Fleury'l võimalik siin teisiti talitada; Hispaanias praegu silmatorkavalt pooldada, kus see veel enamvähem tugevasti oli ühenduses Austriaga ja ka Inglismaad oma ülalpeoga umbusklikuks teha - see oli ikkagi hädaohtlik. Ei võinud siis Fleury ka sinna midagi parata, kui Hispaanias ta üle kõvasti pahandati, et miks ta ei takistavat admiraal Jenningsi Biskajya'sse galioone püüdma tulekut vaid alla nähtavasti sellega nõus ³⁾

1). Villars III, pp. 254 - 5.

2) Villars III, pp. 255 - 9.

3) Vrđl. Montgon II, pp. 218 - 19

Ei saa ka kõigest sellest välja lugeda, nagu oleks Fleury sel puhul olnud eriti Horatio Walpole'i mõju all. Tõsi küll, ta oleks võinud vahest püüda ligineda enam Austriale. Ent kui võrt saält juba nüüd oli oodata vastutulelikust, on küsitav.

Igatahes oleksid liginemas püüded Viinile käesoleval silmapilgul meririike vist enam ärritanud kui püüded sõprustada Hispaaniaga, sest siin oleks kõne alla tulnud muidugi Ostende kompanii.¹⁾ Võiks ju küll kaaluda, kas Prantsusmaal oleks olnud vaja meririikide paha-meelt karta. Wahest ta oleks Austriaga juba nüüd saavutanud leppimise, kui oleks tunnustanud Pragmatilise Sanktsiooni. Austria oleks ehk loonud siis Hispaania abielupõhjustest ja lepinguist. Aga Prantsusmaa poleks ju saanud kõigest selles siis muud, kui oleks end andnud meririikide oma asemel Austria mõju alla, saades omale Botringi hertsogi kui loodetava Austria troonipärijaga kardetava naabri. Hispaania oleks muidugi Inglismaa poole läinud.²⁾ ja oleks andnud sellele suurele kaubanduslikud seodustused, Ühe sõnaga!

1). Vrdl. Immich, p. 264.

2).

Arvestades muuseas ka Hispaania kuninganna tujukust.

Prantsusmaal oleksid püüdnud igasugu soodsad jõudude k^{en-}stellatsioonid, mis tal - nagu pärast, 1735-e sündis - Aürialt Pragmaatilise Sanktsiooni tunnustamine eestrahul-
dava vastutuse oleksid aidanud välja kaubelda.

Fleuryl ei jäänud nii siis küll üle muud, kui püsi-
da enamvähem endisel seisukohal ja oodata paremaid aegu,
kuigi galioonide kinnipidamine inglaste poolt tõi suurt
kahju ka prantsuse kaubandusele, sest galioonidel oli palju
prantslaste kaupa.

Et aga Viini ja Pariisi vahel, siiski enamvähem
hääd vahetorda oli osatud alles hoida, seda näitab asjaolu,
et Viinis Fleury kardinaaliks saamist toetati¹⁾.

Nii olid lood Fleury alguajal poliitiline õhk-
kond oli pinevil. Edaspidiste sündmuste arengu kiirus ja
suund olenes ära mõnest üksikõik missuguse asjaosalise kas-
või pisikesestki agressiivsest sammust. Fleury sellest
otsustavat sammu ei tahtnud astuda. Ta otsis häänaaberli-
kku vahetorda kõigiga ja ta poliitika oli ettevaatlik,
paendlik ja pinda sordeeriv.

1). Et Fleury prints Eugen'iga hääs vahetorkras oli ja et
temast Viinis ehk paljugi oodati - selle tõestuseks
vrdl. Arenth.III.pp.224 ja 556 (11-s nottits).

Vaadaku Montgon järele, kes Gueringkonnas orleanistid, kes
Kuid a. 1726 ei saa me Fleury ülalpeost veel suurt
järeldada. Fleury astub veel oma esimesi iseseisvaid samme
paneb oma poliitilisele süsteemile alles esimesi tugesid.

Järgneval aastal tuleb muudatus. Kogu poliitilises
elus tekib elavus. Hispaania on teinud Gibraltari piira-
mise ettevalmistusi juba 1726 a. lõpul. Need kestavad 1727
a. alul edasi.¹⁾ Asuks Hispaania viimaks tõesti Gibraltari
piiramisele. siis peaks muidugi ka Prantsusmaa sellele
aktile - kui vormilisele sõja kuulutusele ühe Hannoveri
lepinglase vastu - kuidagiviisi reageerima. Prantusemaal
ärritataksegi ja tehakse ettevalmistusi sõjaks.²⁾ - vähe-
malt väliselt. Kuid samal ajal jõuab sinna abbé de Montgon-
Hispaania kuninga usaldusmees ja omamoodi intrigant. Tuleb
Versailles'i 30.I. 1727.³⁾ Kaasas on tal "salainstruktsi-
oon" Philipp V-dalt, mille sisu lühidalt järgmine: Philipp
ütleb, et tahab Louis XV surma puhul prantsuse krooni.

1). Vrdl. Montgon III, p. 45 ja Villars III pp. 266, 268.

2). Vrdl. Villars III. p. 266.

3). Vrdl. Montgon III, p. 90.

4). Montgon III, p. 142.

Vaadaku Montgon järele, kes õueringkonnas orleanistid, kes ükskõiksed, kes tema pooldajad. Ärgu aga Montgon asjast Fleury'le ja Morville'ile kõnelgu; esimene neist orleanistide pooldaja, teine jälle olla liiga inglaste sõber. Ka Karl VI saadikule ärgu asjast päris ilma tagasihoiuta kõnelgu. Parlament, kelle jaoks samuti Philipp V-dalt kivi. kuulutagu teda, Philippi, Louis XV-da surma korral kuningaks.¹⁾

Montgon sondeerib esiteks Fleury juures pinda. Annab sellele ka kuninga memuaari, milles ^{öel} öeldakse, et Hispaanias loodetavat ikka rema Fleury pääle. Ärgu ta Inglismaad sõjas toetagu, vaid astugu Viini lepingu - siis antakse Hispaania laevadel praegu kinni peetav prantslaste kaup tagasi ja sünniks üldse leppimine²⁾. Montgon näitab viimaks Fleury'le koguni oma Philipp'i poolt antud instruktsiooni³⁾ Ja Fleury siis kinnitab, et tema olla olnud otsekohe öelda alati Philipp V-da pooldaja ja toetaks Louis XV surma puhul Hispaania päästensiioone kindlasti.

1), Montgon III . pp. 70 - 5 .

2). Montgon III, pp. 81.-3.

3). Montgon III, p. 142.

Ja kui ta salainstruktsioonist leiab, et Hispaanias Montgonile soovitatud erilist tähelepanu pöörda ka veel Bourboni hertsogi poolehoidu võitmisele, - siis tähendab ta kohe, et egas tema millalgi hertsogigi vaenlane olla olnud. Ütleb Montgonile, et ta olla n.ö. südame põhjast koguni Prätendendigi poolt¹⁾.

Mida arvata sellest Fleury ülalpeost Montgoni vastu ?

Ei saa teha muid järeldusi, kui et Fleury katsus võita Hispaania poolehoidu niipalju kui vähegi võimalik.

Oli tal ju ometi teada ja aru saada, et Montgon kõik Prantsusmaal kuulda või nähtu Hispaaniasse edasi annab. Et Montgoni salainstruktsiooni polenud mingi salainstruktsioon, vaid pinnasondeerimisabinõu. Ja et Fleury just Montgonile niiviisi "pihtis", - see asjaolu näitab eriti, kui väga Fleury soovis Hispaania kuningapaari meele järele olla. Sest Montgon oli ju selline isik, kes

1). Montgon III, pp. 129 - 44. (Üldse kogu eeltoodu asjus) Mis Prätendendisse puutub, siis olid sellal Viinis ja Madridis tema asjus jälle suured kavatsused (Vrdl. Anthon III, p. 222 ect.)

- Fleury pidi seda igaks juhaks ikkagi arvestama - oma saladusi väga kergesti edasi kõneles.¹⁾ Fleury aga otsustas öelda sellegipärast, mida Hispaania õuele meelemeeldivaks pidas, olgugi, et see hädachtlik oli ja tuli arvestada juhtu, et Montgon kõneläks kogu asja kuigi vahetpooltahtmatult, Horatio Walpole-ile ära juba homme=ülehomme. Kui Fleury teadis ka ^{hästi} ~~hästi~~, kui palju tal nüüd riskeerida oli. Ei olnudki enam nii palju, nagu veel hiljuti - näiteks 1726 a. lõpul. Olid ju nüüd Austria poolt paavsti nuntsiuse vaheltsõltusel tehtud prantsuse saadikule Richelieu'le mingid rahuläbirääkimiste ettepanekud. Nendes ettepanekutes oli olnud juttu koguni Ostende Kompanii suspensioonist - ad tempus.²⁾ nende kahe kaubandusliku

Andis keiser juba selles tülikusimuses natuke järele, siis pidi ka meririikide pahameel tema vastu tublisti jahutama ja neil poleks Fleury nende Viini läbirääkimiste pärast enam nii palju põhjust olnud etteheiteid teha. Omaid Montgonile antud lubadused ja soovid Philipp V-da ja Prätendendi asjus oleks Fleury võinud, kui need ilmsiks oleksid tulnud, tembeldada lihtsalt Montgoni kalomniiks,

1). Nagu see ta memuaaride lugemisel kõne silma torkab.

2) Vrdl. Villars III.p. 267.

kuna ja Montgon diplomaatia alal oli n.ö. tõusik ja tal-
pudus kuulsus ja solidsuse orecol, mis teda säärasel
korral oleks kaitsnud. Muidugi oleks Fleury poolt Montg-
onile antud seletuste avalikuks tulek# Inglismaal tublis-
ti umbusku tekitanud. Aga oleks ühtlasi jahutanud vist ka
meririikide sõjaindu ja teinud neid Hispaania vastu järel-
andlikumaks. Ja pÄElegi oli Fleuryl, nagu tähendatud. keisr-
ettepÄenek läbirÄÄkimiste algamiseks, millele oli ta vasta-
nud jaatavalt. ..

Lühidalt Selda: Fleury ülalpeost sellal Montgoni
vastu võime õige tõenäoliselt järedata, et Fleury püüdis
esiteks - julgustades hispaanaisi ja hoiatades inglasi -
luua Inglisemaa ja Hispaania, nende kahe kaubandusliku
võistleja vahel teatavat tasakaalu või, kui see ei õnne-
stuks, siis teiseks katsuda rahuldada algamisel olevate
Austriaga läbirÄÄkimiste kaudu meririikide soovid ja jätta
Hispaania üksi, taltsutada teda. Võita nii siis Prantsus-
maale tagasi tegevusvabadus ja tõusta vahekohtunikuks.

Tundub ehk veidi julgena järeldada sellest pisi-
asjast, Fleury = Montgoni vahelisest jutuajamisest, nii
palju. Aga Fleury elas "diplomaatlikul ajajärgul" ja oli

katolikuusu võimalik, tõusik - nii siis tõenäoliselt peene-
te salavõtete, ettevaatliku tagauksepoliitika pooldaja.¹⁾

on end ka Viinis aeti Prantsusmaa asju ettevaatlikult.
teine Richelli'li oli keisri ministritega mingi konvere-
nts, aga Hollandi saadiku juuresolekul, et meririikidele
mitte põhjust anda etteheitets, nagu tahaks Prantsusmaa
leppida keisriga ilma nendeta.²⁾

Ka otsustati enne, kui keisrile Pariisist vastata
ikka ära oodata, kuidas vaatavad kogu asja pääle meririi-
gid. Viini läbirääkimiste algamise vastu ei võinud olla.

Et nad Varsti saadaksegi teada, et Holland pole oma saa-
diku sammuga rahul. Miks see keisri propositioone midagi
ülde kuulunud! Ja inglismaa on väga pahane, et kogu asi
sündinud ilma tema saadiku St. Saphorini teadmata.³⁾

Nõuab kõvasti, et kui Hispaania peaks atakeerima Gibraltarit,
siis Prantsusmaa tungiks kogu oma jõuga Hispaaniale
kallale.⁴⁾

1). Vrdl. Oncken I, pp. 183 - 4. Äja elililme kohta Immich.
pp. 254 - 5.

2). Villars III. p. 267.

3). Vrdl. Villars III. p. 270.

4). Ibid. p. 271.

Me näeme: Holland ja Inglismaa saavad Pariisi ja Viini vahelisest läbirääkimisest rahutuks; esimese saadik on end Prantsuse omast veidi nina pidi vedada lasknud ja teine püüab mõjuda Prantsusmaa päle, et see astuks otsustava sammu ja võtaks sellega endalt siis midugi ka võimaluse mitmel pool ^{oma} kasude kohaselt läbirääkimisi pidada. Mõlemad meririigid kardavad vist küll, ^{te} Prantsusmaa saab läbirääkimistel initsiatiivi oma kätte, missugune asjaolu tõstaks suuresti ta kuulsust ja mõju. Muid põhjusi neil Viini läbirääkimiste algamise vastu ei võinud olla. Et nad Fleury'lt mingisuguseid järske suunamuutusi oleksid uskunud pole tõenäoline. Ja kuidas olekski Fleury midagi säärast suutnud teha, mis Austria niivõrt Prantsusmaale lähendanud oleks, et viimane sest kasu oleks saanud ja tal enam tarvis poleks olnud meririike arvestada. Tõsi küll ta oleks võinud tunnustada ^{Pr}ergmaatilise Sanktsiooni. ^{Ent} siis oleksid Prantsusmaale igal juhul jäänud ikkagi alternatiivid: kas Maria-Theresia Hispaania-abielu või Lotringi abielu. ¹⁾ Ei, meririigid pigid küll aru saama,

1). Kui võet Hispaania-Prantsuse-Austria liit võimalik oleks olnud selle kohta vrdl. Vancher p. 27.

et Fleury Viini läbirääkimistel ka nende huve kaitsma
asuks, neid täitsa kõrvale jätta ei sõandaks, Ja nende
rahutust saab seletada ainult küll ülaltähendatud kartuse-
ga.

Prantsusmaal ollakse muidugi vähem rahutu, tehakse
meririikide päälekäimistel ^{sõjaks} ~~põhjaks~~ igaks juhuks vaid ^{üld} ette-
valmistusi. 1)

15.II.1727 saadakse Pariisis Viinist siis jällegi
teateid: keiser paneb ette Ostende kompaniid kaheks aastaks
suspendeerida; lõpuks ^{li} otsustamine ses asjas jääks kongressi
hoolde, mis kutsutaks kokku Baselis, Nancy's või Aix-la-
= Chappelle'is. Kuningas ja keiser oleksid Hispaania- Inglis-
- Hollandi vahel lepitajaks.

Aga Prantsusmaal on oma saadiku Fenelon'i kaudu
teada, et Holland soovib Ostende kompanii suspensiooni
koguni kahekskümneks aastaks, ja nii oleksid siis keisri
ettepanekud vastuvõtmatud. Austria saadik Prantsuses
Fonseca teatab ka, et keiser olla ehk nõus suspendeerima
kõige rohkem 6 - 7 aastaks. Samal ajal 2) saadakse ühtlasi

1). Vrdl. Villars III. pp. 273 - 4.

2). Ibid.p. 281. Villars ei ütle küll kunas ^{nuntsius} Massel
Hispaaniast Kirja sai, aga tolle sisu järel otsustades
pidi kurjeer tulnud olema umbes veebruari keskel.

Hispaaniast teate, et Philipp V muidugi^{nõus} olles keisri poolt
esitatud Ostende kompanii kaheaastase suspendeerimisega,
nõuab ikka Gibraltarit ja ähvardab alata selle piiramist
juba 22 II . 1727 .

See ägedus Hispaania poolt sunnib Fleury'd keisri
ettepanekuist kindlamini kinni haarama, et neid Prantsus-
maa poolt Hispaania vastu sõjategevuse mitte^{al}alagamise põhjus-
tena ära kasutada. Nende kohta soovitakse nüüd teada saada
Inglismaa lõpühik'ru arvamist ja otsustatakse ühtlasi
Horatio Walpole'd Prantsusmaale tagasijõudmist ära oodata.¹⁾

Ühe sõnaga: Fleury tahab aega võita. Ja kui siis
Hispaania 22.II.1727 algabki Gibraltarit piiramist, millest
teated arvestades kurjeeride tavalisest liikumiskiirust,
võisid Prantsusmaale jõudnud olla märtsi alul²⁾ - siis
saadetakse Prantsusmaalt, riiginõukogust, krahv de Broglie
le
Londoni ja markii de Fénelon'ile Haagi käsk, et need mõjuda

1). Vrdl. Villars III, pp. 276 - 7.

2). Villars (III.p. 283). laseb küll paista, nagu oleks
asjast teada saadud alles 16 märtsil, aga see tundub
kahtlasena.

püüaksid, et Inglismaa ja Holland lepiksid vähemalt Ostende kompanii 7 aastase suspensiooniga.¹⁾

Aga samal ajal annab Fleury ühtlasi Hispaaniale mõista, et ta nõus õn inglastele Gibraltari asjus abiandmisega viivitama. Vallutagu aga hispaanlased Gibraltari võimalikult pea.²⁾

Inglise saadiku poolt ikka jälle esitatud sõjasoovidel pole säärases olukorras muigugi edu. Talle vast vastatakse: enne olevat veel tarvis keisrile varsti saata kavatsetava märgukirja tagajärjed ära oodata., Viinist vastus saada.³⁾

Nii siis: Fleury laveerib ädasi. Soovib siinsüül läbirääkimisi pidada ilma, et ise teeks midagi otsustavat. Püüab koguni Hispaaniat energilisele tegevusele ergutada; näidaku see, et ta on tugev, siis võib ta ka Prantsusmaa sõpruse pääle kindel olla.

1). Vrdl. Villars III, pp. 282 - 3.

2). Montgon III, pp. 261 - 2.

3). Vrdl. Villars III, p. 286.

1). Vrdl. Villars III, pp. 287 - 8, Montgon III, pp. 207 - 9

47
tarvis Hispaaniale aga Gibraltari vallutamise ei õnnestunud. Piiramine venib pikale, ja Fleury seisukord, mis põhjendatult n.ö. diplomaatlikul väikesesõjal ja agressiivsusest hoidumisel muutub keerulisemaks. Tuleb saavutada läbirääkimises positiivseid tagajärgi, sest Inglismaa ja Holland muutuvad ikka kärsitumaks.

Viimaks jõutaksegi Austriasse saadetava märgukirja asjus Inglise ja Hollandiga kokkuleppele, ja 26 III. on riiginõukogus selle märgukirja artiklite läbivaatamine. Esimese, tähtsama punktiga nõutakse keisrilt Ostende kompanii suspendeerimist 10-ks aastaks. Aga Richelieu'le Viinis antakse ikka küll ka volitus vähendada seda aega "pour l'estimation" - 7-me aasta pääle.

Teised artiklid käsitlevad kaubanduslikke privileege, Gibraltari küsimust jne.¹⁾

See memuaar saadetakse siis Viini. Ent Horatio Walpole ja Stanhope, kes Hispaaniast Gibraltari piiramise alguse järele ära tulnud, on rahutud. Nad rõhutavad ikka, et kui Richelieu kirjad varsti ei tule rahuteadetega, olla

1). Vrdl. Villars III, pp. 287 - 8; Montgon IV, pp. 207 - 9

tarvis Hispaaniale tugeva jõuga kallale tungida.¹⁾
 Ja kuna Prantsuse poolt toonitatakse aga, et just keisriga
 tuleks kõige päält sõda, kui ta tuuks.²⁾
 Ja Hispaania vastu ja jätkab Fleury oma endist
 taktikat: lubab Gibraltari asjus Inglise abianõimisega
 viivitada; tehku aga hispaanlased ometi rutem!
 Sest kui Gibraltar ka veel aprilli keskpaigani
 langenud pole, pidada Prantsusemaa ikkagi sekka lööma.
 Tema, Fleury, et see oma (Hannoveri) lepinglasi maha ei
 jätaks.³⁾
 20. iv. saadakse Viinist sinna saadetud memuaari
 peäle mingi vastumemuaar, mis sisaldab kaksteistkümmend
 punkti. Ostende kompanii asjus on keiser õige vastutäle-
 lik; kõneleb koguni abolitsioonist. Ent muidu püüab veni-
 tada; teeb Prantsuse-Inglise-Hollandi memuaarist ainult
 veidi lahkuminevaid ettepanekuid.

1). Villars III, pp. 293 - 4. Vrdl. ka Fontes rev. austr.
 1). Villars III, p. 290.
 2). Ibid (p. 290.).
 3). Montgon IV, pp. 41 - 3.
 4). Montgon IV, pp. 261 - 5.

Kogu memuaar on üldist laadi¹⁾ ja aega võita püüdva ilmega. Ja kuna Inglismaa ja keisri vahel veel hiljuti on olnud kokkupõrkeid (nimelt inglise saadik Regensburgis on saanud käsu lahkuda linnast 24 tunni ja riigi piiridest 15 päeva jooksul²⁾) - siis ei usu eriti Walpole, et leppimisest saaks asja. Ta soovib ikka, et Hispaaniale kuulutatakse sõda³⁾. Ka Fleury teatab Hispaaniale 20.IV. Montgoni kaudu, et asjad on Hispaania poolt Gibraltari suhtes viidud äärmusse. Prantsusmaa ei võivat enam viivitada vaid pidavat sekka lööma. Jäetagu Gibraltari piiramine enne, kui hilja pole⁴⁾ !

Ja Horatio Walpole'il, kes vaheajal Prantsusmaalt eemal viibinud, ongi nüüd suur rutt sinna tagasi jõuda, et kinnitada Prantsusmaa "truudust" ja teha sõjaplaane⁵⁾

Fleury on hädas. Just Hispaania sõjakuse ja üht-

- 1). Vrdl. Montgon IV, pp. 212 - 17 ja Villars III, pp. 292-3
- 2). Villars III, pp. 293 - 4. Vrdl. ka Fontes rev. austr. XXXII, pp. XXXIX - XL.
- 3). Villars III, pp. 293 - 4
- 4). Cox, Hor. Walpole p. 140.
- 5). Montgon IV. pp. 261 - 5.

ja ühtlasi ka ta saamatuse tõttu. Horatio Walpole on ärevil, rõhutab ikka tungivalt sõja tarvidust, ja Fleury puikleb vastu kuidas aga suudab. Püüab ka läbirääkimisi Viiniga jätkata.

Sinna saadetakse Prantsusmaalt 2 V. veel uus memuaar, juba teataval määral ultimatiivse ilmega. Selle memuaari peapunktiäeks on: Ostende kompanii suspensioon 7 -ks aastaks, muud kaubanduslikud eesõigused leppijate vahel, nagu nad olid enne 1725-t; teistel asjadel baasiks Utrechti, Badeni ja neljiklepingud. Põhjariigid kutsutakse rahukonverentsist osa võtma, konverentsi kestel ei tohiks keegi segada Ala-Saksa ega Põhja rahu jne.

Vastust nõutakse sellele memuaarile ühe kuu jooksul¹⁾

Keisri saadik Prantsusmaal Fonseca, teada saades uue memuaari sisust, kinnitab küll, et seda memuaari ei kiidetavat Viinis hääks mingil tingimusel, ja sõjajutud on jälle tublisti esil²⁾; aga ometi saadakse teada juba

1). Vrdl. Villars III, pp. 294 - 5 ja Montgon IV, pp. 282 - 7

2). Villars III. p. 300. 300 - 303; villars see sündis

25 V, et keiser on memuaari punktidega päri. Ta ootavat
aga veel Hispaania nõusolu. Sinna alla ka juba 3.V. saadetu
kurjeer.¹⁾

Nii siis: Fleury seisukord paraneb. Üks Hannoveri
lepinglaste vastane - keiser - on ^{peaaegu} praegu leppimisvalmis.
Jääb üle veel Hispaania, kes üksinda muigugi varem või
hiljem peab järeleandma.

Siiski on juba 26.V. Fleury juures suur nõupidamine.
Tehakse nüüd sõjaplaane seks juhuks, kui Hispaania peaks
vastu panema. Mingile otsusele midugi ei jõuta²⁾, ja
seda Fleury küll vist ei soovigi. Ta teeb Hispaania vastu
sõjaka näo vaid meririikide pärast, ja et Hispaaniat
rahustada saadab ta sinna ühtlasi jälle ka mingi leppimis-
ettepaneku. Säält vastatakse, et oodatavat üldläbirääkimist
arengut Viinis. Prantsuse kuningas aga võivad Hispaaniasse
kiirjutada: talle vastataks. Ja Montgon saabki Fleury'lt
kuninga kirja Hispaaniasse edasitoimetamiseks.³⁾

1). Villars III.p.302.

2). Vrdl. Villars. III. pp. 303 - 6

3). Vrdl. Montgon IV. pp. 300 - 303; millal see sündis

pole mul täpsalt teada - aga tõenäoliselt mai keskpaiga

Fleury on nüüd siis nii kaugele jõudnud, et näeb juba Hispaaniaga enamvähem lojaalse läbirääkimise algust, kuna jälle Viini negotsiatsioonide tõttu, milledes ta pääosa etendab, hakkab ta tõusma mingiks Euroopa rahuarbitriks.

Viimaks, mai lõpul, jõuab tagasi ka kurjeer Viinist Sinna saadetud kaheksa punkti asemel toob ta küll tagasi kaksteistkümmend, mis allakirjutatud keisri ministrite poolt, hispaania saadiku ^{Bournonville'i} Beaunoville'i nõusolekul - aga oluliselt on memuaar selle läbi niivõrt vähe muutnud, et ta siin, Prantsusmaal, hääkskiitmist leiab ja ka meririikide esitajate poolt 31.V. allakirjutatakse.¹⁾

Kuna hispaania saadikut Prantsusmaal pole, siis kirjutab selle eest alla hispaania saadik Austrias Bournonville. Nimelt Viinis.

Oli nüüd siis nii kaugele jõutud, et Austria poolt lubati suspendeerida Ostende kompanii 7-ks aastaks. ja sama kauaks kokkuleppijate vahel ka sõjategevus. Kahe kuu jooksul astuks kokku kongress, kus lahendatakse ülejäänud

1). Vrdl. Villars III.pp.307 - 8 ja Montgon IV,pp. 342 - 5

tuliküsimused.

Nii tekkisid need n.n. Pariisi präliminaariad.

Kui nüüd vaadata Prantsusmaa tegevusele Pariisi präliminaariate tekkimisloos ja arutusele võtta see osa, mis Prantsusmaa kogu tolles loos mängis, siis peab tunnustama, et see osa oli õige silmapaistev. Oli hästi mängitud. Ettevaatlikult oli talitatud siin.

Hispaaniaga oli jätetud juba niisugusesse vahekorra, prantsuse kuningas võis sinna kirjutada ilma, et oleks tarvitsenud karta haavavat tagasitõrjumist, Fleury oli saavutanud selle, mida meririigid nähtavasti ära hoida olid püüdnud. Ta oli saanud väheltsobitajaks. Ta mõju oli kasvanud.

Peaaegu igalpool, niihästi kaasaegses literatuuris kui ka pärastises, võib leida väljendisi, et Fleury olnud liiga inglise orientatsiooniga. Kuid kuni Pariisi präliminaariate allakirjutamiseni ei ole seda inglise mõju ometegi näha, nagu see kõigest eespool toodust selgunud. Näeme ainult laveerimist Inglise-Austria-Hispaania vahel.

Tõsi küll, ka mitte erilist aktiivsust ei saa me kogu sellest poliitikast välja lugeda, sest Fleury soovidele

soodsad poliitilised konjunktuurid sündisid õige suurel määral ilma tema mõjuta.

Nii oli Austria seisukord 1727 a. algupoolel üldiselt tublisti halvenenud. Hispaaniast oli~~li~~ vaid veel vähesaadud rahalist toetust. Sardiiniaga ja eriti Preisiga oli lõpulik kokkulepe muutunud kahtlaseks¹⁾ ja ka teiste Saksa vürstide päale oli lootust vähe. Keiser oli küll märtsis astunud meeleheitliku sammu, et viimaks kogu tollest poliitilise lehmakapulemise^{uplemise} õhkkonnast välja pääseda. Ta oli oma saadikul vabahärra von Palm'il lasknud Londonis Georg I troonikõnele vastata niivõrt teraval~~li~~ toonil, et tallest vaid üht võis väljalugeda: keisri soovi Inglismaaga viimaks sõjaseisukorrani jõuda²⁾, Sest oli ju ometi selge, et Austria-Hispaania plaanid Prätendendiga jne. olid Inglismaal teada³⁾ - samuti, et Georg I oma troonikõnes oli üldiselt tõtt kõnelnud⁴⁾. Kui nüüd vabahärra von Palm ütles peaaegu

1). Vrdl. Droysen 4,2 pp. 431 - 2. 435 - 6.

2). Vrdl. Droysen 4,2 p.436.

3). Vrdl. Droysen 4,2 p. 429.

4). Vrdl. Arneth. III.p. 556.

otsekoheselt, et Georg I valetab - siis võis see ju Austriale oma plaanide varjamiseks vajalik olla, ent oli siiski niivõrt ebadiplomaatlik, et võime oletada, vaid seda, mis ülal sai ära märgitud. Oli ju Inglismaal valitsuse seisukord vankuma löönud; a 1726-l oli kulutatud sõjavarustuks palju ja uue aastaga näis see jätkuvat ilma, et kuski oleks paistund realseid tagajärgi¹⁾. Inglisegi valitus^s otsis nii siis vist küll ummikust väljapääsu: kas ausa sõja või ausa rahu näol. Et aga sõda ei tulnud - see pole ei Inglismaa ega ka Austria teene. Inglismaa, kuigi küll Palmi ülesastumise pärast väga pahane, ei julenud initsiatiivi oma kätte võtta Prantsusmaa tagasihoidlikkuse tõttu. Suhtus ju Fleury, nagu eespool nägime, Inglisemaa sõjainnusse õige jahedalt, ja me oleme õigustatud ütleva, et just Prantsusmaa oma ülalpeoga hoidiski Inglismaad tagasi²⁾ Austriale aga jahtus sõjaind sellepärast, et Palmi samm Londonis polnud riigivürstide seas avaldanud soovitud mõju. Keiser oli nimelt lootnud, et näiteks Preisi - siis, kui

1). Vrdl. Droysen 4,2. p. 429 ja samas notiits 1 all.

2). Vrdl. Vaucher, pp. 25 - 6.

3). Vrdl. Droysen 4,2. p. 431.

~~kui~~ lähevad Inglismaa asjad teravaks ja muutub tõenäoliseks, et Hannoveris tuleb sõda, - asuks lõpulikult tema poole. Seckendorff oli - ühenduses Palmi looga - teetsenud Berliinis kuidas vähegi oli suutnud, aga asjatult! Ja ka teiste riigivürstide meeleolu jäi, vaatamata keisri jõupingutustele, sõja vastu külmaks¹⁾ Ühe sõnaga. Austriat hoidsid tagasi Preisi ja riigivürstid üldse. Ja kui kuskil kõnelda tolleaegsest Preisimaast kui mõjusast poliitilisest tegurist, siis just siin. Kui Läänes pidurdajaks oli olnud Prantsusmaa, siis siin Põhjas Preisi. Tõsi küll, suurt aktiivsust ja sihikindlust Friedrich Vilhelmist oota poleks olnud, aga tema tubli sõjaväe ja raskete rahakassa eest tundeid mõlemad pooled - Austria ja Inglismaa - sama au-
kartust, nagu tuntakse mingi laetud suurtüki ees, kuigi selle suurtüki juhtimine oleks kas või saamatu lapse käes. Ja kaudselt siis ka Hannoveri lepinglaste vastu üldse ka päri. Et siin Põhjas sõda ei tulnud - oli Austriale kaotuseks. Oleks ju näiteks Hannoverile kallatetungi puhul Austria kergesti võinud inglise õuekonnas ja valitsusringkonnas lahkhelisid tekidada. Inglise rahvas oleks küll

1). Vrdl. Droysen 4,2. p. 434.

vaid teatava vastumeelsusega asunud kaitsma oma kuninga isiklikke maaalasid. Austria oleks aga sõjas siis initsiatiivi omale saanud, talle oleks avanenud võimalus talitada just oma huvide kohaselt.

Nüüd aga - sõjalootuste siin nurjudes - jäi Austria-le oma vana lepinlane Hispaania, kelle sümpaatiad või antipaatiad tema vastu suurel määral olenesid noist Viini lepinguis plaanitsetud ja Austriale vastumeelseist abiehuasjadest. Kes soovis teotseda süäl, kus selleks Austrial eriiist huvi polnud ja päälegi viletsasti, tujudest juhituna.

Tõsi küll, Venemaa poält paistis hakkavat Austriale enam tuge ja kasu tulema kui siamaani. Rootsi astudes 18 . III . 1727 Hannoveri allianssi oli Venemaa poliitika Stockholmis lüüa saanud. Venes oli viha Rootsi vastu nüüd suur ja kaudselt siis ka Hannoveri lepinglaste vastu üldse. Ka pärast Katarina I surma (17.V.1727). jäi Venemaa Austria vastu väga sõbralikuks.²⁾ Päälegi oli uus tsaar Peeter II keisrinna tädiipoeg. Aga Venemaa soovis ühtlasi

1). Vrdl. Droysen 4,2 p. 437.

2) Vrdl. Droysen 4,2 p.440.

ka Preisiga häd vahkorda¹⁾. Preisi jälle oli seisnud siimaaan | siin Põhjas hannoverlaste ja Austria vahe pääl, kaubeldes mõlematega. Tema oli siin nii siis Venegi agressiivsuse pidurdajaks. Ja kui veel juurde arvata sekeldused Poolaga ja ka Vene abi kaugus ja Peterburi kojaintriigid, siis võis küll Austria aru saada, et ka Venemaast pole erilist tuge²⁾.

Kõiki neid asjaolusid arvesse võttes võime siis küll lõpuks öelda, et Austria polnud 1727 a. algupoolel edu³⁾; ta hakkas oma seisukorrast tüdinema. Ja enne Pariisi präliminaariate allkirjutamist aset leidnud memuaaridevahetuses ja venitamises peegelduvad Austria meeolelu väikesed tõusud ja langused. Fleuryl aga avanes, nagu nägime ülemal, lõpuks ikkagi võimalus Austriat nende präliminaariate allkirjutamisele viia ja seda ilma, et ta - nagu samuti sai eespool ära märgitud - oma poliitikas erilist aktiivsust oleks üles näidanud. Ta võis nüüd ka ligineda enam

1). Vrdl. Droysen 4,3 p.5.

2). Vrdl. ka Arenth III.p. 224.

3). Vrdl. Coxe. Espagne ect.III,p.217.

Hispaaniale. Küüsid Pariisi präliminaariatele vastu, ja Fleury Konjunktuurid olid Prantsusmaale, samuti ka Hannoveri lepinglastele üldse, soodsad. Ja muuseas oli pääle Rootsi ka veel Taani astunud Hannoveri alliantsi, nimelt 1727 a. mais. Igänd, mis Pariisi ja Londoni vahekorras muutust Niivõrt Pariisi präliminaariaist.

Vaatame nüüd sündmuste arengut edasi. "Lõbusis", mis Präliminaariate alikirjutamine ei kaotanud ärevat meeleolu siiski täitsa. Hispaaniale polnud präliminaarartiklite teostamisega ruttu ja ta sai neist omamoodi aru¹⁾ Gibraltari piiramine oli küll n.ö. latentseks muutunud - piirajate nõrkuse tõttu²⁾, aga piiramise lõpetamiskäsk poldud antud. Inganna Caroline poolhoidu võita, kes oma kord ja ka inglise laev "Prints Friedrich", mille hispaanlased, kättemaksuiseks inglastele viimaste poolt Lääne-Indias tehtud kaubanduslikkude takistuste eest olid kinni pidanud, püsis ikka veel inglastele väljaandmata.³⁾

1). Vrdl. Recueil des instructions T.XII-bis Espagne p.124.

2). Vrdl. Villars III.p. 314.

3). Sedaviisi 1727 a. juuli alul.Vrdl.Villars III.pp. 319 - 20.

Need asjaolud käisid Pariisi präliminaariatele vastu, ja Fleuryl tuli Hispaaniat ikka edaspidi silmas pidada, et teada, kuhu see oma kavatsustega kaldub.

Teisest küljest olid ka Inglismaal sellised sündmused saet leidnud, mis Pariisi ja Londoni vahekorra muutumist lasksid paista võimalikuna.

Georg I oli järsku surnud. Prätendendi "Lõbureis", mis vaid Lotringini oli ulatunud²⁾ oli küll jäänud tagajärgeteta, kuid karti dli Hkkagi Walpole'ide langemist ja sellega ühtlasi poliitilise suuna muutumist. See hädaoht möödus aga. Vahest mõjus seks osalt kaasa ka Fleury kiri, mis Walpole'isid kaitses²⁾ Kindlasti enam veel aga Walpole'ide oskus kuninganna Caroline poolehoidu võita, kes oma kord jälle juhtis kuningat.³⁾

Igatahes jäi Inglismaal kõik endiseks, ja Georg II kirjutas Fleuryle koguni väga meelitava ja sõbraliku kirja⁴⁾

- 1). Villars III.p.334.
- 2). Coxe.Hor.Walpole, p. 152.
- 3). Vrdl. Droysen 4,2 p. 441.
- 4). Vrdl. Coxe. Hor. Walpole. pp. 152 -3.

Aga juulikuu keskpaigas jõuavad küll jälle kuuldused Pariisi, et keiser olla vaid selleks präliminaariate asjus nii kergesti järele andnud, et sõda vähemalt aastaks edasi lükata.¹⁾

Ja veel ennem on väljendanud Georg II. prantsuse saadik Broglie'le, et kui varsti lõpulikk u rahu ei tule, siis tungib tema Austriale kallale.²⁾

Kogu pinevuse põhjuseks oli saanud nüüd Hispaania. Fleury saadab paavsti nuntsiuse kaudu sinna 26.VII.küll kirja³⁾, kus manitseb Gibbaltari piiramist lõpedada ja "Prints Friedrich" välja anda, ja augusti alul saadakse ka kiri hispaania kuning~~at~~^{ist}, milles too teatab infant Luis sündim~~ist~~^{isest} ja väljendab Prantsusmaa vastu sõbralikke soov^{is}. Saatku kuningas talle vastus, siis olla leppimine juba enamvähem avalik ja võidak^s Prantsusmaalt Hispaaniasse saadik saata.⁴⁾ Augusti lõpul saadakse ka teada, et his-

1). Vrdl. Villars III.pp. 318 - 19.

2). Vrdl. Villars III,p.315.

3). Villars III.p.320. I.pp. 338 - 9- ja ka Reubell des

4). Vrdl Villars III,p. 322. p. 128.

paania kuningas ollagi kuulutanud Prantsusmaaga leppimist avalikult, kuna Louis XV^{et} kirja saanud, ja 8.IX tuleb Hispaaniast kurjeer teatega, et nüüd soovitavat Prantsusest s inna saadikut.¹⁾

Aga samas tuleb ka markii de la Paz'ilt pikk märuaar, millest näha, et Gibraltari asjus lepiksid hispaanlased ehk veel kuidagiviisi kokku, aga laeva "Prints Friedrichi" asjus mitte²⁾

Rottembourg'ile, kes Hispaania saadikuks määratud ja kellele ka 18.IX 1727 instruksioonid antud, tehakse siis ülesandeks Hispaania õuejuures eriti nende kahe punkti täitmist mõjutada ja kiirendada.³⁾

Prantsusmaa-Hispaania vahel algas nii siis pärislojaalne läbikäimine. ja seda tuleb ära märkida kui Fleury diplomaatlikku võitu. Fleury polnud Hispaaniale miskis reaalses punktis järele andnud, aga ometi oli ta

1). Vrdl. Villars III.pp.335 - 6

2). Villars III.p. 337.

3). Vrdl. Villars. III.pp. 338 - 9- ja ka Recueil des

1). Vrdl. instr. T.XII - bis p. 128.

suutnud tolele eespool tähendatud "Bourboni hertsogi pärandusele" sellise ilme anda, et Hispaania animositeet Prantsusmaa vastu hakkas kaduma.

Präliminaariate asjus aga ei andnud Hispaania küll veel järele. Ei täitnud neid. "ulid pikad läbirääkimised, milles Prantsusmaa õige aktiivne oli ja mis siis lõpuks - 1728 a. märtsil - viisid Pardo konventsioonini.

Sündmustiku käik on järgmine. Kuna Hispaania poolt ikkagi mingit järelandmist pole näha, ollakse Inglismaal ärevil ja soovitakse jällegi sõda, nagu enne Pariisi präliminaariate tekkimist.

Miiviisi septembris a. 1727 Inglased hakkavad koguni - ilma Pariisiga läbirääkimata - blokeerima Cadix'it. Hispaania aga põikleb ja viivitab, kuninganna näitab Rottembourgile miskit dokumenti, millest näha olevat, et Inglismaa on kunggi varem Gibraltarit Hispaaniale just lubanud andagi.¹⁾

"Prints Friedrich'i " aga pakutakse Hispaania poolt seniks prantsuse kuningale hoiule kuni kongress lõpulikult

1). Vrdl. ses asjas käesolev kirjutis lhk.16. ja samas 3-⁵ notitiis all.

otsustaks. See ettepanek lükatakse Prantusmaa poolt 1727a
nobembris tagasi¹⁾ ja Inglismaal jätkatakse sõjalaeva-
tiku suurendamist. Ka üldine rahva meeleolu on süäl
sõja poolt²⁾

Sõda näib jällegi muutuvat möödapääsmatuks. Aga
siis saabub viimaks novembri lõpul Hispaaniast 14 -15
novembril välja saadetud ettepanek Pariisi. Selles
teatatakse Hispaania poolt, et vaid lugupeo pärast Louis
XV vastu ja ka Austria soovil olla Hispaania nõus "Prints
Friedrichi" välja andma ja kokkuleppima; kuid see kõik
sünniks kuue kuu pärast. Tuleval kongressil aga otsusta-
tagu ikka, kas selle laeva restitutsioon oli vajaline ja
arutatagu ka Gibraltari küsimust. Louis XV ja keiser aga
garanteerigu, et see kõik niiviisi sünniks ja et ka Inglis-
maa tõesti täidaks, mis eesoleval kongressil lubaks³⁾

Selle kirja üle otsustatakse Inglismaaga nõu pi-
dada.

1). Cuxe, Espagne ect, III.p.250. 18pulikud leppimisiingi-

2). Vrdl. Villars III.pp.353 -4.

3). Vrdl. Villars III.pp.356 - 7.

Horatio Walpole osutub küll õige leppimatuks, ag
Fleury'l on nüüd, kus ta Hispaaniast uue ettepaneku on
saanud võimalik jällegi tasa ja targu Walpole'i kas otse-
kohest või simuleeritud sõjameeleolu oma läbirääkimiste
jätkamissooviga tempereerida. Mis sellest, et tolle
Hispaania ettepaneku üksikud punktid on mõeldud kiilü-
ajamiseks Inglismaa ja Prantsusmaa vahele!

Nii saadakse siis Hispaaniale ikkagi vastus,
milles aga küll öedakse, et süült esitatud tingimused
olla kõlbmatud ja püüda Prantsusmaa ja ta liitlaste vahel
lahkhelisid tekitada. Saadetagu paremaid! Ja kui Rott-
embourgil korda ei läheks varsti neid saada - tulgu ta
Hispaaniast ära.¹⁾

Neid paremaid tingimusi Rottemborg^u siis viimaks
saigi ja juba õige varsti. Asi oli nimelt nii, et Inglis-
maal prantsuse saadikule Broglio'le mõista oli antud, et
Hispaaniaga tõesti enam kaua ei taheta oodata. Ühtlasi
oli teatatud talle ka Inglismaa lõpulikud leppimistingi-
mused.

1). Villars III, p. 358.

Sellest oli Hispaanias teada saadud. Samuti oli
süüal teada ka viimasest Prantusmaale läkitatud memuaarist
juba enne kurjeeri tagasijõudmist, et see tagasi oli
läkitatud.¹⁾

Hispaanias otsustati siis nähtavasti asja mitte
särmusse viia. Vandermeer'i (Hollandi saadiku) , Keene
(Inglise s.), Rottembourgi, de la Paz'i ja Königsseggi
vahel oli juba I.XII . konverents.²⁾

Võeti vastu järgmine leppimiskava:

I n g l i s m a a l u b a b 1). anda admiraalidele Hos-
ler'ile ja Wagger'ile kohe käsu hispaania vetest ära tulla,
2). anda konverentsi otsustada, kas laev "Prints Fried-
rich" on ajanud mingisugust ebakorrektsust äri ja kui --
-- siis anda satisfaktsiooni. Samuti tasutaks vastastikku
ära ka kõik vastastikku tehtud kahjud ja õiendataks
eksimused kaubalepingute vastu 1725 -st aastast pääle-
H i s p a a n i a l u b a b 1). kohe loobuda Gibraltari

1). Vrdl. Montgon V, pp.471 - 2

2). Montgon V, p.472.

piiramist ja korralda ^{es} asjad ses suhtes täiesti Uter ^{da} rühtti rahulepingu põhjal; 2). anda "Prints Friedrich" kohe Lõuna-Kompanii agentidele Vera Cruz'is välja, kes, kui on teinud laadungist nimekirja - saadavad laeva Euroopasse inglastele jääks Lääne-Indias kauplemisvabadus Assiento lepingu põhjal; 3). anda välja Hispaania laevadelt asjaomaste kaup.¹⁾ Hispaanias asjast teada on saadud, peetakse

Need tingimused võttis de la Paz 3.XII. Hispaania kuninga nimel vastu. Tegi siiski väikese muutatuse Inglismaa kohustuste 2-ses artiklis, kus kõneles kaunis pikalt ja ebatäpsalt inglise eskaadri poolt Hispaania kaubandusele tehtud kahjudest, paista lastes nagu oleks kahjutasu andmine enam Inglismaa asi ega mitte vastastikune, ja et see sünniks "Prints Friedrich'i" arvel.²⁾

1). Vrdl. Montgon V. pp. 473 - 4.

2). Montgon (V.p. 474). ütleb, et de la Paz'i redaktsioonis saanud kõne all olev artikkel t ä i e s t i teissuguse mõtte; toob ka järgnevail leheküljil selle artikli de la Paz'i redaktsioonis, kuna lhk.473 inglise või algude la Paz'i redaktsioon. Aga mina ei suuda pp.473-1 ja 476-1

Rottemburg ei pidanud seda muudatust tähtsaks, ja memuaar saadeti Prantsusmaale. Ka siin oldi tema vastuvõtu poolt. Aga Horatio Valpole ei leidnud ometi võimaliku olevat temaga rahul olla, ja Rottembourgile tehakse etteheiteid, et see end de la Paz'il petta lasknud.¹⁾

Kuna ka Hispaanias asjast teada on saadud, peetakse siäl jälle samade saadikute ja riigimeeste vahel, kes äsjagi käsitatud memuaari asjus koos olnud, nõu ja saadetakse varsti teine veel vastutulelikum memuaar Pariisi.²⁾ Siit antakse tema sisust teada Inglismaale. Siäl lisatakse juurde vaid veel vähese tähtsusega punkte; näiteks soovitakse et ülalkäsitatud vaidlusaluses artiklis ja üldse tarvitatakse selgesti sõna „vastastikkus - reciproci” toodu vahel küll muud vahet leida, kui vaevalt seda, mille olen toonud ülal. Võimalik, et Montgon tähendatud artikleid on ebatäpsalt edasi andnud, aga kontrollimiseks puudub mul võimalus.

1). Vrdl. Villars III. pp. 360 - 1.

2). Montgon VI, pp. 38 - 9.

procité¹⁾ at pääatki Pardo präliminaariate allkirjutamist
polnud Hispaanias antakse neis asjus ~~leida~~ järele, ja
6:III.1728 kirjutatakse Pardo's Vandermeer'i Keene'i,
Rottembourgi, Königseggi ja de la Paz'i poolt "Acte pour
l'execution des préliminaires de la paix" alla.

Selle sisu on kokkuvõttes sama, mis LXIII.1727
Hispaaniale esitatud projektil., kus sel ülesandeks
olaks SHäärane oli nende Pardo präliminaariate tekkimis-
lugu.

Nagu nägime vaieldi ja venitati Hispaania poolt
Mis oli selle venitamise põhjuseks ja
kaunis kuu, enne kui järele anti. missugust osa etendas
kõiges selles Prantsusmaa?

Et Austria Hispaaniale oleks kihutanud präliminaa-
riate vastuvõtmisega viivitama²⁾ pole tõenäoline. Vahe-
kord Austria ja Hispaaniale ei võinud ju olla väga sõbra-
likki. Lubatud rahalist toetust polnud maksnud Hispaania
kuigi palju. Veel 1728 a. 31-ks augustiks, nii siis juba

1). Villars III.p.376. See koht näib minu de la Paziar-
tikli tõlgitsust, mille tõin üleval ja mille täpsuse
juures kahtlesin - õigustavat.

2). Nagu seda välja paista laseb näiteks Coxe, Espagne ect.
III.p. 266.

pool aastat pärastki Pardo präliminaariate allkirjutamist polnud saanud Austria enam kui 1,950,000 kuldnat, kuna jälle saama oleks ta pidanud juba ühe aasta jooksul 3000,000¹⁾. Hää vahekorra kasuks see igatahes ei kõnelnud. Ka laitis prints Eugen kõvasti Gibraltari piiramist²⁾ ja teatas Königsegg'ile juba 1727 a. detsembri lõpul, et Pentenriedter saadetakse Pariisi, kus sel ülesandeks oleks leppimise takistusi kindlal käel kõrvaldada.³⁾ Pentenriedter, ^{jõndisvi} 1728 a. jaanuari lõpul, Pariisi, kus tal Fleury'ga pikk nõupidamine oli. Fleury sai sel puhul keisrilt koguni ka väga meelitava kirjagi.⁴⁾

Nii siis oli Viinis hakatu asju ajama iseseisvalt ja Hispaania selja tagagi. Hispaaniale just usaldustäratavana ja julgustavana see ei võinud tunduda.

Ka oli Hispaanias juba don José Patiño mõju kasvas, nagu seda kaebab prints Eugen a. 1727 lõpul⁵⁾.

- 1). Vrdl. Arneth. III. p. 558. 20-nes märkus.
- 2). Arneth III, p. 233
- 3). Arneth III, p. 233.
- 4). Vrdl. Villars III, p. 373.
- 5). Vrdl. Arneth, III, pp. 229 ja 559 (22-ne notiits).

Patiño kui ka ta vend markii de Castelar olid aga Austria vastased. vastollu sattunud. Austria pidi igaks juhaks

Vastastikune usaldus oli Viini ja Madridi vahel ühe sõnaga kadumas ja Austria võis oma külmenemisega rahupräliminaariate vastuvõttu ennem just kiirendada, kui pikale venitada. Muidugi, kui Königssegil Viinist kästi de la Paz'i pooldada ja märkamatult toetada, - nii siis Hispaania Šueringkonnas teatavaid intriige õhutada - võis see omakord rahupräliminaariate teostamisele mõju avaldada. Aga muuseas on ju de la Paz'i prantsusmeelseks peetud.¹⁾ kitsa lahku lõõmiseks puudusid Austriaal praega

Ja siin tuleb küsida, kas oli Austriaal üldse mingit mõtet Hispaaniat rahupräliminaariate vastuvõtmisel viivitusele õhutada ? ujal, ja nimelt just Prantsus-

olid ju Ripperda poolt tehtud Viini lepingud, nagu sellest juba eespool oli juttu, rajatud suuremalt osalt just ertshertsoginnade ja Hispaania infantide abieluplaanidele. Nende plaanide, lubaduste täitmist hakkas Hispaania varem või hiljem kindlasti nõudma. Keiser neid muidugi

1). Vedl. Coxe, Espagne ect.III, pp.118 - 19.

täita poleks tahtnud ja oleks selle tõttu Hispaaniaga
siis ikkagi vastollu sattunud. Austria pidi igaks juhaks
juba nüüd vahekorra Prantsusmaa ja ka meririikidega enam-
vähem sõbraliku hoidma. Selleks oli ta ka juba Pariisi
präliminaariate vastuvõtmisel ohverdanud Ostende kompanii,
ja kuna Hispaania formaalselt ikkagi veel oli ta liitla-
ne, tuli tal ennem just oma huvides avaldada mõju, et
see alistuks samadele rahutingimustele nagu ta isegi ja
ei viiks meririike ja Prantsusmaad oma puiklemistega äär-
musse. Sest järsuks poliitiliseks suunamuutmiseks ja His-
paaniast täitsa lahku löömiseks puudusid Austria praegu
veel eeldused.

Hispaania vastupuiklemise põhjusi tuleb nii siis
küll vist otsida ikkagi mujalt, ja nimelt just Prantsus-
maa teguviisist.

Harilikult süüdistatakse küll kõige enam Hispaaniat
ennast ja tähendatakse, et ta loobunud oma meeleolutsevast
jonnakusest vaid Fleury päalesurvel ja mõjul¹⁾. Kui aga vaa-
delda Fleury ülalpidu ligemalt, siis paistab asi olevat

1). Vrdl. Immich. p. 264. 340. ja 341 - 5.

natuke keerulisem.

Nagu juba tähendatud muutus varsti päle Pariisi põhiminaariate allakirjutamist Hispaania-Prantsuse vahelkord võrdlemisi sõbralikuks ja saadikki läheb Prantsusmaalt Hispaania. See sõbralikkus tundub veidi kahtlasena meririikidelegi, Inglise kuningas on alarmeerunud juba septembris, ja oktoobris soovivad Holland ja Inglismaa Hispaania ja keisriga sõda, kartes Hispaania-Prantsuse leppimist.¹⁾

Kui nüüd lugeda Rottembourgile antud instruksiooni, siis tunduvad nad tõesti õige leplikkudena! Meis öeldakse küll, et Prantsusmaa võivat järle anda kõiges, ainult mitte truuduses oma liitlaste vastu; et "Prints Friedrichi" väljaandmise nõudmine olla Rottembourgi affair capitale, ja et mida enam inglased kärsituks haaksid ja ähvardaksid, ^{Seda} ~~see~~ agaram tuleks olla tal laeva väljaandmises. Aga samas lisatakse ka juurde: Ärgu Rottembourg ähvardusi tarvitagu, lasku ikka paista, et Prantsusmaa soovib teha Hispaaniale "võimalikkuse piirides" hääd.

1). Vrdl. Villars III. pp. 340. ja 344 - 5.

4). Vrdl. Coxe, Espagne III, p. 240. 1-ne notiits all.

Ka "Prints Friedrichi" asjus olgu Rottembourg lõpuks järelandlik, kui muu ei aita. Ja näidaku Hispaanias, et Porto-Bello blokaad sündinud enam ikka inglaste plaanitsusel; Prantsusmaa p i d a n u d Inglise liitlasena asjaga nõus olema. Ja lõpuks ärgu Rottembourg ka Hollandi saadikut täitsa usaldagu¹⁾

Kui nüüd arvestada seda, et Hispaania viha inglaste vastu õige suur oli (on öeldud, et kuninganna jäänud juba Inglismaa nimegi kuuldes vihast haigeks)²⁾ - siis tundus määrane leplik toon Prantsusmaa poolt kaunis julgustavana. On ka isegi kuulduki nagu oleks Rottembourg oma esimesel audientsil Hispaania kuningapaarilt põlvili olles Prantsuse poolt tehtud vigu andeks palunud³⁾. Kuigi viimane asjaolu polnud tõsi,⁴⁾ aga - kus suitsu süäl tuld! Midagi erilist sääl ikka vist juhtuski. Ja võrdlemisi usaldusväärseid ja tõenäolisi andmeid on küll selleks, et Prantsusmaalt läks Hispaania mitteametlikke teateid, milledes

1). Vrdl. Recueil des instructions ect.XII-bis, pp.126-39

2). Vrdl. Coxe, Espagne ect.III.p.241.

3). Duclos II, p. 269.

4). Vrdl. Coxe, Espagne III, p. 240. l-ne notits all.

õeldi, et Prantsusmaal olevat tublisti hispaania sõbralik
alune ja Rottembourg teatab sellest (novembril 1727) ise
Prantsusmaale; hoiat. b ka, et need mitteamatlikud teated
võida tekitada leppimiseks raskusi. 2)

Aga näib olevat kahtlane, kas need teated, mis
Hispaaniat julgustasi, olidki nii väga mitteamatlikud.
Seda järgmistel põhjustel - Kui vaadata Montgoni memu-
aaride V-dat köidet ja ka VI-da köite esimest poolt, siis
näeme ikka jälle, et kuninganna Elisabethi usaldusaluste
seas figureerisid enikohal madaam de St.Pierre³⁾ ja siis
ka konfessöör, arhipiiskop d'amida. Montgon aga, kes
ise 1727 a. augusti põsupoolel jälle Madriidi oli jõud-
nud, pidi säälseid olusid ikkagi tundma, kuna ta päälegi
ka ise oli suur intrigant. Nii olid siis madaam de St.
Pierre ja konfessöör d'amida need, kellede kaudu kunin-
gannat enamvähem otsekoheselt mõjutada saadi. Nende
juurde seltsis pärast ka veel don José Patino⁴⁾.

1). Vrdl Coxe, Espagne III, p. 234. Hor. Napoleon, p. 167

2). Villars III, p. 355. 166.

3). Montgon V, p. 328 ect.

4). Vrdl. Montgon V, p. 458.

Aga madaam de St. Pierre oli ju Fleury usaldus-
alune ja päälegi üks suurimaist usaldusaluseist! Kõstak-
se ju temaga Rottemburg'ilgi hästi läbi saada¹⁾.

Mida sellest järeldada ?

Küll just seda, et Hispaaniat julgustavad
teated olid pärit enam vähem Fleury mõjupiirkonnast. On
arvatud, et süüdi ölnud asjas Chauvelin³⁾, kel üldse
ölnud Fleury pääle suur mõju.⁴⁾

Oli nüüd selle suure mõjuga lugu kuidas tahes;
tõenäoline paistab olevatki, et teate Hispaaniale läksid
Chauvelini kaudu ja soovil. Aga Fleury kiitis Chauvelini
tegevuse salaja hääks.⁵⁾ Sellega talitas ta ühtlasi meele
järele prantsuse õakonnas olevale hispaaniasõbralikule
sõjaparteile ja jättis Hispaaniale ka iseendast soodsa
mulje. Meririikide vastu võis ta aga, kui avaliku ja amet-

1). Montgon V.p.325.

2). Recueil des instr.XII-bis, p. 137.

3). Coxe, Espagne, III, p.234 ja Coxe, Hor.Walpole, p.167

4). Coxe, Hor.Walpole, p. 166.

5). Vrdl. Vaucher, p. 27.

liku prantuse poliitika esinägaja ja ka Chauvelini ülemus, tarvitada hoopis teistsugust tooni. Ühe sõnaga: Fleury laskis Chauvelini¹⁾ ja ta pooldajail talitada sedapuhku nii, nagu neile meeldis, aga ainult mõndapalju, et see Prantsusmaa vahekorrale meririikidega hädaohtlikuks ei saanud.

Montgon räägib ka, et Rottembourg teotsenud Hispaanias leplikult sellepärast, et tahtnud sinna võimalikult hulgaks ajaks jääda; püüdnud nii siis Hispaanias kuningapaari poolehoidu võita¹⁾ Fleury aga, sellest kuulda saades, veendunud siis, et Rottembourgi asemele tuleb saata Hispaaniasse keegi teine, tuleb saata markii de Brancas²⁾

Aga kui Rottembourg viimaks 1728 a. aprillil Hispaaniast lahkus ja Pariisi jõudis, pole märgata, et ta seal vastu oleks võetud külmalt. Talle sooviti koguni - ja muidugi just Chauvelini poolt - õnnegi, et ta

1). Montgon V, p. 464.

2). Montgon VI, p. 52.

oli negotsiatsioonid hästi lõpule viinud.¹⁾ Fleury'l polnud põhjustki ta päle pahane olla. Nagu eespool tähendatud oli olnud ta tegevus ka Fleury huvidele kohane, ja alles siis, kui Rottembourg Hispaanias juba Prantsusest tulevate Hispaanlast julgustavate teadete pärast rahutuks muutus ja kogu asi ähvardas avalikuks tulla - oli Fleury sunnitud energiliselt rahu-präliminaariate lõpulist vastuvõttu võõrdama.²⁾ Ühtlasi laskis ta siis meririikide seelms paista, nagu ei oleks ta oma saadiku leplikkusega rahul ja kutsus selle viimaks Hispaaniast ära. Et see pahameel Rottembourgi vastu Fleuryl ei tulnud mitte päris südamest, seda tõestab vahest kõige paremini ka asjaolu, et Rottembourg a. 1730 Hispaaniasse uuesti saadikuks sai.

Niiviisi laveerima oli sunnitud Fleury sellepärast, et tal päle Hispaania sõpruse ja Chauvelini pooldajatele meelt mõõda olla püüdmise ka veel meririikide sõprus

2). Vrdl. Montgon V, p. 483. ja VI. 51.

1). Vrdl. Recueil des instr. XII-bis p. 122.

2). Vrdl. Montgon V, p. 483. ja VI. 51.

3). Vrdl. Coxe, Hor. Walpole, p. 165.

tähtis oli¹⁾ ja ta muuseas ka Walpole'ide võimul püsimisest huvitatud võis olla. Olid ju Walpole'id üldiselt rahuppoldajad, vastandiks Townshend'ile²⁾. Ja Fleury, ta senise ülalpeo järele otsustades, oli samameelne; ühtlasi ka vist Horatio Walpole'i isiklik sõber³⁾. Walpole'ide võim Inglismaal võis ~~olla~~ aga just nüüd kergesti kõikuma lüüa (1728 a. alul). Meriväe ülalpeoks oli tehtud suuri kulusid, ent kasu oli tulnud sest riigile ikkagi vähe. Ja säärane olukord oli kestnud juba a.1726-st saadik. Es seisis uus parlamendi istangjärk, ja kogu inglise ministeerium oli väha rahutu etteheidete pärast, mis talle teha võidak. ⁴⁾ Horatio Walpole ütles ise, et kui Fleury teda nüüd petaks ja Hispaania poole kalduks, siis tuleks temal, Walpole'il, vahest koguni istuda 5-6 kuud kindluses. Ta mõtles ka juba sisse anda lahjumis-palvet.⁵⁾ ei teinud seda aga siiski, vaid katsus nii palj

1). Vrdl. Vaucher , p. 27.

2). Vrdl. üldiselt Lodge, p. 21 ja ka Droysen 4,2 p. 438.

3). St. Simon XV, p.326.

4). Villars III, pp.366-7.

5). Vrdl. Coxe, Hor. Walpole, p. 165.

kui vähegi suutis mõjutada kardinaali ja laitis ka Rottem-
bourgi järeleandlikkust¹⁾ Ja viimaks siis läkski Fleury
ni kaugemale, et hakkas kõnelema Rottembourgile, nagu üle-
mal sai tähendatud, karmimalt ja selgemini ja viis His-
paania järeleandmisele.

Senini aga oli ta nähtavasti püüdnud Hispaaniale
niivõrt vastutulla, kui võrt meririikide kannatus lubas;
niivõrt kui võrt see rahuarmastajate Walpole'ide võimule
hädachutu oli.

Siin võiksime ka kõnelda Horatio Walpole'i mõjust
Fleury'le. Aga see mõju ei tarvitsenud küll Fleury enda
huvidega vastolus olla.

Mis aga Hispaania järeleandlikkusesse puutub, siis
olgu veel tähendatud, et ses asjas ka muid tegurid mõjul
oli: näiteks don José Patiño mõju kasvatamine ja Philipp
V suuresti kõikuv tervislik seisukord. Aga nende üksik-
asjaline käsitlemine viiks siin pikale.

Üldiselt näeme siis, et Fleury, ajajärgul Pariisi

1). Vrdl. Villars III, pp. 360 - 1.

präliminaariatest kuni Pardo omašeni, püüab pidada n.ö. keskteed Hispaania ja Inglismaa sõpruses. Hispaanias tekitab ta oma vastu selle kahepaaksuse tõttu küll pahameelt, aga kas see pahameel mingit ülesaatmatut lõhet lõi, nagu mõnel pool öeldud¹⁾ - see on küsitav. Kõige halvemal juhul jäi Hispaania kahevahale ega mõistnud, mida Fleury õieti tahtis ja püüdis. Tal oli aga, otsustades Fleury ülalpeost, ikka põhjust arvata, et Prantsusmaa ehk tema poole hoiab.

Ja meie võime öelda, et Fleury siin^a sanas tähendatud ajajärgul tõesti on enam Hispaania poole kaldumas, kui ta seda oli enne Pariisi präliminaariate allkirjutamist.

Kuivõrt siin Chauvelin'i mõju maksev oli - see on probleem, mida andmete puudusel raske lahendada²⁾. Üldiselt aga paistab olevat tõenäoline, et Fleury ja Chauvelin poliitiliste vaadete vahel vähem lahkelisid oli, kui mõnelpool arvati. Eriti inglased nägid Chauvelinist mõnigi

1). St. Simon XV, p. 325.

2). Chauvelini paberid jäid pärast ta langust leidmata ja

on seda ka praegu (Vrdl. Vaucher, p. 4). Võimalik, et

just nendes oleks leidnudki küsimustele kostus.

kurja juurt, eht nende arvamisest pole, vähemalt sel aja-
järgul, faktidega tõestatud.¹⁾ alal Utrecht, Londoni ja
Münster. Ei märkagi me ju, Chauvelini ametisse astumisel
(august 1727), Prantsusmaa poliitilises orientatsioonis
mingit muudatust. Negotsiatsioonile alged olid kõik ole-
mas juba enne teda ja tema ajal arenesid nad vaid edasi.
Viimaks Vaatame sündmuste edaspidist käiku. mingi summari,
aga see on Ülemal toodud rahupreliminaariate - Pariisi kui
ka Pardo omade - vastuvõtmisel, oli otsustatud kongress
S o i s s o n s' i s s r kokku kutsuda, et lahendada tüli-
küsimäsi lõpulikult. Ja 14.VI.1728 täligi kongress tähen-
datud kohal kokku. Esindajaid olid saatnud sinna: Austria,
Prantsusmaa, Hispaania, Inglismaa, Holland, Rootsi, Taani
Vene, Poola, Baier. Lotring, Moden, P^apfalz, Holstein ja
Ostende kompanii. Nii oli siis Soissons kongress oma
koosseisult õige mitmekesine, milline asjaolu küll üld-
patsifikatsiooniks soodne pidi olema. , kui ka 1728-1
toodud Aga juba kongressi alul teeb Hispaania volinik
Baurnoville juttu vaid Gibraltari restitutsioonist²⁾.

1). Vrdl. Vaucher, pp. 27. 187.

2). Vrdl. Villars III, p.393 - 5.

Hollandi poolt nõutakse jälle Ostende kompanii täielist abolitsiooni ja kaubanduslikul alal Utrechti, Londoni ja Münsteri lepingute vastu patustuste eest tasu. Keisri ja Hispaania poolt aga vastatakse, et neid lepinguid pole rikutudki¹⁾. Mõlemal poolel ollakse järeleandmatu, ja kokkuleppimine ei taha edeneda. Bournenville esitab küll viimaks augustikuu alul Hispaania poolt ka mingi memuaari, aga see on niivõrt vastuvõtmatu sisuga, et teda esialgu ei avaldatagi, et mitte halba muljet sünnitada.²⁾

Fleury kes, nagu eespool nägime, Pariisi kui ka Pardo präliminaariate loomisel enamvähem mingi vahemehe osa etendas, püüab seda teha ka nüüd. Leides, et lõplik kokkulepe kõigi asjaosaliste vahel vähemalt esialgu vist võimatu esitab ta mingi provisionaallepingu-kava, mille sisukokkuvõttes järgmine: - Vaenuliku tegevuse suspensioonideerimine kontraktantide vahel 14-ks aastaks; Utrechti Rastadti, Badeni, Haagi ja Neljikleping, kui ka 1728-1 loodud Pardo artiklid olgu leppimisel baasiks, välja arvatud juhud kus need alljärgnevatele punktidele vastu-

1). Villars III, pp.396 - 7.

2). Vrdl. Villars.III.pp.402 - 3.

räägivad; Austria lisagu Ostende kompanii suspensiooni-
ajale veel teatud arv aastaid juurde. Schleswigi küsimus
otsustatagu Taani ja Holsteini hertsogi vahel komissaride
kaudu kolme või enam kuu jooksul, ja Ala-Saksas peetagu
rahu. Austria alamad ärgu soodustagu Hispaania kauban-
duslikult rohkem kui muid. Hispaania-Inglise kaubandus-
likud suhted reguleeritagu kolme kuu jooksul pärast Rões-
oleva kongressi lõppu komissaride kaudu ühelt ja teiselt
poolt - endiste lepingute põhjal. Ka Prantsusmaa, Hispaania
ja Madalmaad valigu oma kaubanduslike küsimuste lahenda-
miseks komissarid.¹⁾

See kava ei meeldinud õieti kellelegi.

Keisri poolt leiti Ostende Kompanii küsimuse
lahendus ebarahuldav olevat, samuti ka mõned muud punktid.
Meririigid omalt poolt nõudsid ikka Ostende kompanii
abolitsiooni. Hispaania jälle soovis Toscanasse ja Parma-
sse just hispaania garnisoni²⁾, kuna aga - Neijiklepingu
põhjal - oleksid saanud siia vaid neutraalsed väed.

1). Vrdl. Montgon VI, pp. 300 - 306.

2). Vrdl. Arnoeth III, p. 233.

2). Montgon VI, pp. 306. - 7.

Viivitamine kestis nii siis edasi.

Bournonville sõidab oktoobris 1728 a. ära Hispaania et kuningapaarile isiklikult asjast äru anda ja ka kindla-
maid juhtnõure saada. Aga Hispaanias ei olnud ^{oma} saadikuga,
kes küll suuri leppimislubadusi andnud, kuid mitte mingi-
suguseid tagajärgi saavutanud - sugugi rahul ja teda ei
saadctagi enam Prantsusmaale tagasi. 1)

Hispaania oli ka ehk juba Pardo pröliminaariate
loomisest saadik, nagu ülal sai tähendatud, Prantsusmaa
töeliste soovide suhtes veidi umbusklik ja kõhk^{len}~~el~~. Ta
pöördus nüüd jälle rohkem Viini poole, kuigi prints
Eugen teda oli manitsenud (VII.1728²)) Soissons'is
oma nõudmises mitte väga kangekaelne olla ja sellega
Hannoveri lepinglaste vastu teatavat leplikkust oli väljeh-
danud.

Hispaania tõi nüüd Austria vastu uuesti esile oma
abieluplaanid. Nii teatas Brancas 1728 a. juulikuul His-

1). Vrdl. Montgon VI.pp. 77 - 8

2). Vrdl. Arneth III, pp. 236 - 7.

3). Vrdl. Arneth III, p. 233.

paaniast, et sääl jälle mingisuguseid "pulmade ettevalmistusi" tehtavat.

Austrias, kuigi kindlad oldi, et Hispaania abieluplaanid tulevad kõrvale heita, ei lastud nende asjus muidugi järsku vastupanu välja paista. Soovitati ka Soissons' kongreßil oma esitajal iga "mõistlikku" Hispaania nõudmist toetada¹⁾ ja lasti nii siis Hispaania loota. Oli ju Austria Hannoveri lepinglastele Pariisis ja osalt ka Pardo präliminaariate loomisel olnud teataval määral vastutulelik ja võis nüüd tüliküsimuste lõpuliku lahendamise eel talitada veidi vabamini ja julgemini.

Fleury seisukord muutub raskemaks. Ühelpool on Hannoveri lepinglased, kellede hulka ametlikult küll kuulub ka Prantsusmaa, teiselpool jälle Austria-Hispaania. Prantsusmaa kipub jääma nagu üks.

Küll ei lükata Fleury provisionaallepingu-kava, millest ülemal oli juttu, ei Hispaania ega Austria poolt järsult tagasi. Hispaanias mõjub selleks kaasa vahest

1). Vrdl. Arneth III, pp. 236 - 7.

2). Vrdl. Villars III, pp. 408 - 9.
3). Montgon VII, p. 20.

4). Vrdl. n.ais asjus Montgon VI, p. 310; VII, p. 33 ja Villars

Königseggi tegevus¹⁾, ja ka muidu ollakse sääl äraootaval seisukohal, kuna lõpulik vastus Don Carlose Austria troonipäriisega abiellumise asjus veel käes pole. Aga meririigid muutuvad rahutuks. Nende esitajate umbusku tõstab ka veel see, et Zinzendorf negotsieerib Fleury'ga üksi²⁾ võimalik, nagu arvatud³⁾ et Zinzendorf muuseas püüdis Fleury'le suggereerida, et see mõjaks Hispaania peäle nii, et viimane loobuks oma nõudmisist hispaania garnisoni Parmasse ja Toscanasse saatmise asjus, ja (te) ta ühtlasi püüdis saavutada Fleurylt ka Pragmatilise Sanktsiooni tunnustamist pakkudes vastutasuks koguni vist Luxemburki. Fleury ei otsustanud säärast sammu siiski astuda⁴⁾ ja nüüd ollakse Inglismaal juba arvamisel, et inglastele kõige paremal juhul - Zinzendorf on tulnud vaid Fleury petma ja aega võitma. Chauvelin ja Fleury hakkavad ka ise juba Zinzendorfiga negotsieerimise kasu-

1). Vrdl. Villars III, pp. 408 - 9, 413.

2). Vrdl. Villars III, p. 420.

3). Montgon VII, p. 20.

4). Vrdl. neis asjus Montgon VI, p. 310; VII, p. 33 ja Villars IV, pp. 63, 122.

likkuse juures kahtlema. 1) ja ise naga võita. Seet kui

Seisukorda parandada ja asjade käiku kiirendada ei aidanud ka Fleury poolt Hispaaniasse Bournonville'ile saadetud uus ettepanek, mille sisuks oli: andku Hispaania Inglismaale kaubanduslikke soodustusi ja jätku Gibraltarit nõudmine - siis mõjuks tema, Fleury, Inglismaa päle nii, et see Austria vastupanu hispaania garnisoni Parmasse ja Toscanasse saatmise asjus sõjariistade abil kõrvaldaks. 2)

Bournonville ei andnud Hispaaniast mingisuguseid kindlamaid vastuseid, ja seisukord jäi Fleury'le endiseks.

Kui nüüd vaadelda seda ülaltähendatud Zinzendorfi ja Fleury vahelist negotsiatsiooni, siis paistab küll inglastel teataval määral olevat õigus, kui nad ütlesid, et Zinzendorf Fleury'd vaid petvat. PÄle seda, kui ära oli näinud, et Fleury'lt mingit konkreetset vastutulelikkust Austria suhtes pole loota, püüdis Zinzendorf Fleury'd tõesti vist ainult "amüseerida", oma negotsieerimisega

1). Vrdl. Villars III, p. 422

2). Vrdl. Montgon VII, pp. 27- 8

tema vastu umbusku tekidada ja ise aega võita. Sest kui ta 1729 a. jaanuaris Viini jõudis, võttis keiser ta vastu järgmiste lausetega: " Olen hästi reisinud ja teie ka. Olen hulga raha kulutanud ja teie ka. Ma pole midagi ära teinud ega ole teilegi! " SÄSI juures oli ta Zinzendorfi vastu väga lahke.¹⁾ Kui nüüd Zinzendorfil oleks ülesandeks olnud Prantsusmaal maksu mis maksab midagi "ära teha" ja ta midagi poleks teinud - oleks vastuvõtt keisri poolt olnud muidugi teisugune. Järjekult - keiser polnud soovinudki, et Zinzendorf, saades Pragmatilise Sanktsiooni asjus Fleury'lt eitava vastuse, Prantsusmaal päälle ajavõitmise veel midagi oleks korra saatnud. Mis tähendus oli aga nüüd kogu sellel Zinzendorfi ja Fleury vahelisel negotsiatsioonil Fleury kohta? Ei küll vist midagi muud, kui et Fleury ranuarbiitri renomme oli selle all tubliski kannatanud. Talle võidi eriti just meririikide poolt suurt leigust ja pehmust Hispaania ja Austria vastu etteheita. Kuid ka Austria

1). Vrdl. Villard III, p. 424.

endal oli põhjust talitada Prantsusmaa vastu teatava tagasihoidlikkusega. Ja kui Coxe (Espagne ect. III, p. 270) ütleb, et lõkkelid Inglismaa ja Prantsusmaa vahel alanud Soissons'i kongressi ajal - siis paistab tal küll natlikult õigus olevat. Inglisele piigi liitlane, kes enam täiesti ei talitanud nende huvide kohaselt ja salajastele negotsiatsioonidele andus - kahtlaseks muutuma hakkama. Ja pühlegi seisis 1729 a. alul jälle uus parlamendi istungjärk ees, kus ministeeriumile Inglismaal suurte ja mitte väga kasutoovate kulude pärast - sõjajõudude ülalpeo jaoks - etteheiteid teha võidi ja tehtigi. 1)

Ka Hispaania, kus viimaks 1728 a. detsembris teada oli saadud, et Austria abieluasjust midagi välja ei ~~tu~~ le 2), ei pöördunud oma ägeduses kohe Prantsusmaa poole, nagu vahest ^{eli} oodatud. Küllap oli viimase kahepaikset poliitikat juba kogunud ja otsustas Don Carlose Itaalia-aladele saamise asjus, mis nüüd ju jälle täies teravuses esile kerkisid, esialgu oodata ja Austriaga leplikult

1). Vrdl. Villars III, pp. 425. 428.

2). Vrdl. Arneth III, pp. 237. 562-4.

läbi saada. 1)

Fleury oli nii siis teatud määral kaotaja. Mis
oli selle põhjuseks? Kõige päält küll vist Fleury soov
olla keisri ettepanekuile vastutulelik, neid kannatlikult
ära kuulata, kuigi näha poleks mingisuguseid, neist
arnevaid tagajärgi. Soov kontakti kõigi kongressist osa-
võtjatega võimalikult kindlana ja tihedana alles hoida.
Muud ei saa oletada. Oli ju ometi selge, et Prantsusmaa
sellises olukorras ja sellistel tingimustel Austria maade
tervkluse garantiid oma pääle ei võinud võtta. Et aga
Fleury tolle kontaktipidamisegoviga ja lahkusega Zinzendorfi
vastu meririikides ja Hispaanias enda vastu umb-
usku tekitas, on loomulik.

Zinzendorfi-episood siiski mingit suuremat muuda-
tust kongressist osavõtjate riikide vahekorradadesse ei toon-
nud. Fleury'gi jäi enamvähem oma senise taktika juurde
ja püüdis ikka oma vahetada ka Hispaaniaga ja meririiki-
dega endisel kujul alles hoida.

Näiteks on Brancas'le (prantsuse saadik Hispaa-

1). Vrdl. Arnth, III, p. 237.

1728 - 30) antud instruksioonid oma tooni poolest üldiselt samad, nagu omalajal Rottembourgigi omad¹⁾

Siiani siis, nagu kõigest eespool toodust nägime, oli ^{le}leury küll veel enamvähem korda läinud kolme võimu - meririikide (^seekätt muidugi Inglismaa), Hispaania ja Austria vahel laveerida ilma, et sõtta kistud oleks saanud; ilma ^het teda kusagil päris vaen^useks või ka päris sõbraks oleks võidud pidada. Aga nüüd hakkas asi muutuma. Kuna Hispaanias Austria vastu abielulepinguist lahkiütlemise pärast vaenulik oldi, ja Austrialt nähtavasti Don Carlosele määratud Itaalia maa-aladele hispaania garnisoni saatmise asjus hääga nõusolu ei saadud - pöörduti sõjalt viimaks jälle ka Prantsusmaa poole.

^Alul küll niivõrt salaja, et isegi prantsuse saadik Hispaanias sest et teadnud²⁾

See oli 1729 a. aprillil. Ettepanek de la Paz'ilt oli järgmine: - Võimaldagu Prantsusmaa hispaania garnisoni

1). Vrdl. Recueil ect. XII-bis p. 154.

2). Vrdl. Villars III, p. 439.

saatmist Don Carlosele määratud aladele. Vastutasuks - mõnesugused kergendused kaupmeestele¹⁾. Alul peetakse säärast ettepanekut Prantsusmaal küll hulluseks. Hulluseks meririikide nähes ja kuuldes, et neil mitte põhjust anda kartuseks, nagu püüaks Prantsusmaa leppida Hispaania aga ilma nendeta.²⁾ Aga asjad muutuvad ikka tõsisemaks; Inglismaalt teatatakse -aprilli lõpul - et kui Prantsusmaa Hispaania vastu energiliselt teotsema ei hakka, siis ühineb Inglismaa "ustriaga, kuna viimane ju ka ettepaneku teinud vanu sõprusidemeid uuendada.³⁾

See aga oleks olnud juba täielik poliitilise konstrellatsiooni ümberkujundamine.

Fleury konfereerib nüüd siis usinasti inglise saadikutega, ja nimelt salaja, ilma teistele valitsusliigetele aru andmata.⁴⁾ Nähtavasti püüab ta Hispaaniale liiga

1). Vrdl. Villars III, p. 440.

2). Säärase meririikide kartuse asjus vrdl. Immich, p. 264.

3). Vrdl. Villars III, pp. 442 - 3

4). Vrdl. Villars III, pp. 441.

avalikult sõbralikke Chauvelini pooldajaid asjast eemal hoida; need võiksid oma ühekülgsusega ilmaaegseid raskusi tekitada.

Viimaks saabubki ^{Suudabki} Fleury saavutada, et teatatakse Inglismaalt, et jäädavat ikka oma senistele liitlastele truuks. Prantsusmaa poolt otsustatakse saata sinna sama sõpruskinnitus.¹⁾ Siis aga saadakse järsku teada, et Inglismaa poolt tuleks Hispaaniale teatud määral vastu: ollakse nõus garnisoni saatmisega Itaalia, kui Hispaania poolt tunnustatakse provisionaalpeping (too ülalmainitu, Fleury'lt). Nagu näha tahavad inglased läbirääkimises initsiatiivi juba omale, katsudes lepitada ja meelitada Fleury'd sellega, et tema poolt esitatud lepingukava vastuvõtu seavad Hispaaniale tingimuseks. Prantsuse poolel leitakse muidugi ettekuüne - öeldakse, et ilma keisri nõusoluta olla kogu asi ikkagi võimatu.

Fleury ei sõanda oma senisest taktikast loobuda. Ta ei taha Äustriat täitsa kõrvale jätta, teda vihastada;

1). Vrdl. Villars. III, p. 443.

3) Villars III, p. 447.

Hispaania

sest kokkulepe Inglismaa, ja Prantsusmaa vahel pöörduks Toscana ja Parma garnisoni küsimuse tõttu varem või hiljem ikkagi just Austria vastu.

Nii siis vastatakse Prantsusmaalt ka tollõle aprillil tulnud de la Pazi projektile¹⁾ ettekäändega, et garnisoni Itaalia-aladele saatmine võivat sündida ikka vaid kõigi Hannoveri lepinglaste nõusolul²⁾. Kõigi nõusolul? See tähendaks aga, et tarvis oleks enne kõigiga läbirääkimisi pidada, mis aga aega võtaksid ja mis vahest mõne soodsa leppimisteegi näitaksid.

Sedaviisi 8.V.1729 a.

Agaga varsti saadakse kuulda, et Hispaanias on eitava vastuse pärast pahameel ja ärevus suur. Saadetakse siis Brancas'le uus instruksioon, mida ta küll alles kolme nädala pärast tarvitagu, kui näeb, et ikka veel meeled Hispaanias rahunenud pole.³⁾ Hispaanias kestub aga viha ja de Bussy teatab Viinist~~et~~ et ka keiser püüda vaid

1). Vrdl. lhk 92, 9|-2.

2). Vrdl. Villars III, pp. 445-6, pp. 20 - 21.

3) Villars III, p. 447. austr. XXII, pp. 75 - 6, ja Vaucher

aega võita. 1)

Fleuryl rasked päevad. Midagi otsustavat peab
sündima. Senine laveerimine võiks hädaohtlikuks minna. Ja
siis otsustataksegi Prantsusmaal 22.VI.1729 järsku -
Hispaania ettepanek vastu võtta. Samas aga ruttab Fleury
keisrile teatama milline häänel tal oleks, kui ~~siin~~^{lahy} helid
Prantsuse-Austria vahel lõpeksid ja in#sinueerib, et
tehku keiser mõni ettepanek. Ühtlasi kiänitab ta oma au-
sõnaga, et Hispaania-Prantsuse vahekord veel ikka täitsa
ebaselge ega olla teada kuidas laheneks. 2)

Hispaania poolel ei tötatagi Prantsuse nõusolu
üle kohe hää#meelt avaldama. Asjad venivad juuli lõpuni //
ikka vanaviisi. Hispaanias on Inglise-Prantsuse järeland-
likkusest julgust saadud; on pöördud jälle ka veel keisri
poole nähtavasti, et sellelt vahest saada veel sobivamaid
tingimusi 3). Alles augustikuul tuleb Hispaaniast Prantsus-
maale jälle mingi projekt garnisoni Parmasse ja Florenzi

- 1). Villars III, pp. 452 - 3
- 2). Vrdl. Fontes rer. austr. XXXII, pp. 20 - 21
- 3). Vrdl. Fontes rer. austr. XXXII, pp. 75 - 6, ja Vaucher

saatmise kohta. See on veidi segane, aga ometi lubatakse Brancas'le siit poolt Inglismaaga ühelnõul uus projekt saata. Rahustatagu Brancas Hispaanias kuningannat juba ett et kõik talle vastuvõetav saavat olema, mis siit saadetak¹⁾ gu taitmin Me näeme: Prantsusmaal on rutt. Otsustav samm on 22.VI.1729 juba tehtud, ja nüüd tuleb samas suunas kiiresti edasi minna, muidu võiks juhtuda, et ~~Hispaania~~ Hispaania või ka Inglismaa jälle vahest Austriaga eraldi kokku lepiks ja Prantsusmaa jääks kõrvale. Asi viibib siiski veel, ja alles 9.XI-1729. sünnib n.n. Sevilla leping, mille sisu järgmine: - Inglise kaubandusele annab Hispaania tagasi samad soodustused, mis sel olid enne Ripparda-aegseid Viini lepinguid; DonCarlo sele aga garanteeritakse pärandusena Toscana ja Parma uuesti ja lubatakse saata 6000 hispaanlast Livorno'sse, Porto Ferrajo'sse, Parmasse ja Piaceza'sse. Edasi lubatakse mõjuda üheskoos keisri päle nii, et see aboleeriks Ostende kompanii. Nelja kuu jooksul lepingu allakirjutamispäevast püütagu Austriat üldse selle lepinguga ühine-

1). Villars III, pp. 464 -6.

See pidi Fleury - otsustades ta senise teguviisi järel
kaotama tunduma. Ta ja oli Sevilla lepingusse astuma just
summitud. On äeldud kinnisejate poolt, et sa ei ilmal tähendatud, et

Ülalnimetatud maakohtadesse. Prantsusmaa annaks nende
artiklite täideviigiks kuus laeva ja kuus galeeri kolme-
tuhande mehega; Inglismaa kuus laeva ja kaks pataljoni
mehi. Holland pea sama palju. Ja üldse, kui selle lepi-
gu täitmine keisri poolt takistus leiaks, viidaks ta
sõjariistade jõu läbi. Gibraltar restitutsioonist pole
muidugi enam juttu.¹⁾

Mis tähendus nüüd säärasel lepingul oli?

Kõige pääle see, et nüüd keisri vastu vaenulik
liit oli loodud. Fleury oli pidanud keisrile viisakuste
ütlemistest loobuma. Kas oli ta kogu Sevilla lepingu
tekkimisloos midagi kaotanud? ^{Teataval määral jah. Ta oli kaotanud} vabaduse talitada enamvähem
iseseisvalt. Inglastel oli korda läinud Prantsusmaad keis-
ri vastarinda suruda.²⁾ ja ~~sa ei ka ilmal tähendatud, et~~

2). Kui võrt Sevilla lepingu loomisel inglaste käed mängus
olid, seda näitab asjaolu, et lõpulikest läbirääkimistest
idegi prantsuse saadik Hispaanias eemal hoiti. Kogu asi
usaldati Stanhope osavatesse kättesse. (Vrdl. Fontes rer.
austr. XXXII, p. 300).

1). Villars III, pp ~~333~~ 477-8; Stroneth III, p. 239.

See pidi Fleury'le - etrustades ta senise tegevusi järel - aga kaotubena tunduma. Ta ju oli Sevilla lepingusse astuma just sunnitud. On öeldud Kaasagjete poolt¹⁾ ja sai ka illemal tähendatud, et kartus, et ehk Hispaania muldu läheks jälle Austria poole sundis Fleury'd astuma süürast sammu. Samuti oli tol ka karta, et kui laqveeriks endiselt edasi läheksid just inglased keisri poole üle, nagu nad ju ka seda olid ähvardanud teha (Vrdl. lhk. 92.)²⁾. Siis aga oleks sündinud II-n Viini alliaants paar aastat varem. Inglismaa oleks - talle enamvähem ükskõikse Pragmatilise Sanktsiooni tunnustamisega - hispaania garnisooni Itaalia maale saatmise asjus, Keisri järeleandmisoleviinud ja nii siis Hispaaniale hästegijaks osutunud, nagu see a. 1731 ka sündis. Ja lõpuks tuli arvestada ka seda, et Hispaania, kui ta vastu järeleandmatum olla, võib pöörduda Inglismaa poole, kus siis arvatava kokkuleppe puhul Inglise ja Austria vahel - jällegi oleks tekkinud midagi "II-se Viini alliaantsi taolist". Nähtavasti Inglased seda püüdsidki; nad katsusid Prantsuse ja Hispaania vahel ikka jälle sõda hässitada ja lasksid paista iseendid veel otse kokkuleppe eelgi Hispaania vastu õige vaenulikena. Nimelt Prantsusmaa silmis³⁾ danud lähe-

1) Villars III, p. 456.

2) Vrdl. ka Vancher. p. 31.

3) Vrdl. Villars III. p. 464.

Tõeliselt nad seda ise vist nii väga polnud. Sest igakord kui Prantsusmaal nende sõjaõhutustele vastati et hak~~aku~~aku ometi Inglismaa kord ese pääle - küllap siitpoolt toetataks - et tehta sääl ametigi otsustavaid samme¹⁾

Vabadus^g Fleuryⁿ oli siis käesoleval momēdil vaid üks võimatus teo^{tse}miseks: anda Hispaaniale ja Inglismaale järele ja astuda Sevilla lepingusse. Tolle lepinguga oli aga Prantsusmaa end otsustavalt Austria vastaseks pidanud tunnistama, sest lootusi oli ometi vähe, et Austria valmis oleks Sevilla lepingut täitma vabatahtlikult. Miks ei aimanud Fleury kõike seda ette ega astunud parajal ajal vastavaid samme? Siin tuleb küll öelda, et Fleury ikka vist aimaski. ¹uleb aga ühtlasi ära märkida ka Sevilla lepingu n.ö. tõine külg. Et Fleury enam pea kõigi Lääne-Euroopa riikide vahel laseerida ja vahemeest mängida ei saanud - see oli, nagu siinsamas ülal sai tähendatud, kaotis. Aga et ta Sevilla lepingule alla kirjutas koos inglastega - - see oli võit. Asjad o^eüksid kuidagiviisi pidanud lahe-

1). Vrdl. Villars III, p. 438.

2). Vrdl. Pontes rer. austr. XXXII, p. 307 näiteks.

ja seda kuldavate isikute krahvidest. Oli ku hulk
nema ikkagi, sest aega oli möödunud jagelusis jakõhklusis
seda sõjavalmistusi tehtud - just keisrigi vastu. Oleks
juba küllalt. Et nüüd ühes Prantsusmaaga ka inglased
keisri vastasteks said, see oli Prantsusmaale kasuks, see
võttis talt vastutuse, andis talle tulevikus vabad õied.
Vabadust aga Fleury ja Chauvelin küll soovisidki.¹⁾ Ingi-
(olid tahtnud rahu ja arbiitri au; olid selle vôt-
lased võtta Fleurylt rahu ja arbiitri au; olid selle vôt-
nudki, ent olid ka ise olnud sunnitud keisri vastakind-
latsseisukohta võtma. Tõsi küll, on ju öeldud, et oma
päävastaseks inglases pidasiki just keisrit!²⁾ Neile pidi
nii siis Sevilla leping vägagi meelt mööda olema. Aga
ometi oli keiser Solissons'i kongressil veel hiljut nõus
meririikide, inglaste, soove kaubanduslikul alal üldiselt
rahuldama - Pragmaatilisise Sanktsiooni tunnustamise vastu³⁾
Viimase tunnustamine ei võinud küll inglastele eriti
suure ohvrina tunduda! Miks nad siis juba sellal kokku ei
leppinud? Siin tuleb öelda, et inglise poliitika oli mul-
dugi suuresti mõjutatud parlamendi enamuse arvamisest ja

1). Vrdl. Vaucher, pp. 27 - 31.

2) Vrdl. Immich. p. 263.

3). Vrdl. Fontes rer. austr. XXXII, p. 307 näiteks.

ja seda kujundavate isikute ärihuvidest. Oli ju hulk aega sõjavalmistusi tehtud - just keisrigi vastu. Oleks hädud järsku keisriga lepitud, siis oleks nii mõnigi võinud milleks kogu ^{See} aastate pikune ^K relvastus? Kas asja juba varemgi ei oleks lahendada saadud kuidagiviisi teisiti? Ja kui veel arvesse võtta, et inglaste keisriga leppides Hispaania tingimata oleks jälle inglastele kaubanduslikult kahju tegema hakanud, siis võib kindel olla, et inglise valitsuse seisukord kaunis eivameeldivaks oleks võinud kujuneda. Nii oli siis tarvis katsuda Hispaaniaga sobitada esialgu hää vahekord. Pärastpoole kui hispaanlased vahest pettuksid, võiks süü selles, et Hispaania lootused ei täitu, veeretada teiste kaela ja nii enda käed vabaks saada. Olgu siinkohal tähendatud, et niiviisi pärast sühdiski ja et järsku pööret keisri poole siis avalikkuse ees võimalik põhjendada oli ka veel osalise valitsuse kriisiga - Townshendi lahkumisega - mis aga Whigi-partei üldvõimule mingit kahju ei teinud. Kokkuvõttes on siis, nagu juba ülimal (lhk. 89) sai tähendatud, tõenäoline, et Inglise-Prantsuse liit hakkas Sissoonsi (õigemini küll

Pariisi, sest negotsiatsioonid olid ju pea kõik sääl). kongressi ajal lagunema¹⁾ Ja Sevilla leping ennem kiirendas kui takistas seda lagunemisprotsessi.

Kuid vaatame sündmustikku edasi.

Et Austria nõus ei olnud Sevilla lepingu punkte vabatahtlikult täituma selgus pea. Tehti siis Sevilla lepinglaste seas sõjaplaane. Aga need plaanid jäid plaanideks. Tekkisid lahkarvamised lepinglaste enest vahel, ja viimaks - 16.III. 1731 -astus Inglismaa otsustava samm: läks Austria poole üle. Tähendatud ajal loodi Inglise-Austria vahel n.n.II.ne Viini leping, mille sisu kokkuvõttes järgmine: - Keiser lubab Toscanasse ja Parmasse 6000 meheline hispaania garnisoni; aboleerib Ostende kompanii täiesti. Inglismaa omalt poolt tunnustab Pragmaatilise Sanktsiooni tingimusega, et ertshertsoginna, kes saaks Austria pärijaks, ei abielluks ühegi printsiga Bourboni soost ega ka mitte naisugusega, kelle võim Euroopa tasakaalule võiks hädaohtlikuks saada.²⁾

1). Vrdl. veel kord ka Coxe, Espagne III, p. 270.

2). Vrdl. Villars IV, p. 161 ja Arneth III, p. 291.

Nii siis oli Prantsusmaa lõppude lõpuks üks jäänud, kuigi lühikeseks ajaks, sest Hispaania ambitsioonid ei leidnud varsti rahuldust ka enam mitte II-se Viini lepingu tsalistest ülapeost. Tal tuli jälle Prantsusmaagi poole pöörduda.

Vaataksime siinkohal nüüd, mida püüdis Prantsusmaa Sevilla lepingust kuni II-se Viini allianssi poliitilisel alal teha, millised olid selle tegevuse tagajärjed ja missuguses seisukorras Prantsusmaa lõpuks oli.

Et Prantsusmaa ja ka meririigid keisrit ärritada ei tahtnud, näitab asjaolu, et kui Hispaania pealekäimisel otsustatakse keisri vastu järsult üles astuda ja talle mingi ultimaatum saata - siis saab see ultimaatum isegi ikka õige lepliku tooniga. (Ära saadetud 30.V.1780)¹

Inglismaa ^{talitas} tahtis siinkohal vist päris otsekoheselt ja n.ö. suunamuutomeeleolus. Valitsusringkondades olid seal lahkeliid; nimelt Tonshendi ja "alpole'i vahel, kelledest viimane Austria poole hakkas halduma²⁾ ja kelle

1). Vrdl. Montgon VIII, pp. 81 - 5

2). Coxe, Rob. walpole II, p. 120.

2). Vrdl. Villars IV, pp. 39 - 43

le ka , Twonshendi lahkumisega, miski võit jäi. Prantsus-
maal aga ei olnud selles leplikkuses otsekohene vist mitt
kuna ju Austriaga liginemise puhuks ette näha oli, et ~~see~~
poolt esitatakse jälle Pragmatilise Sanktsiooni tunnustam
isnõue, mille aga Fleury juba kord oli otsustanud eita-
valt. (Zinzendorfiga läbirääkimisi pidades, millest
juttu oli ülemaal).

Prantsusmaa poolel püüti siis aega viita, vaadata
kuidas asjad areneksid, Ja et Hispaanias mitte kahtlusi
tekidada kinnitasid Fleury usaldusmehed sääl kuninga-
paarile, et Fleury olla ikka sõjakas küll.¹⁾ Nii siis val-
mis Sevilla lepingu täitmist jõuga läbi viima!

Aga kui võrt sõjakas ta oli, seda näitasid sünd-
mused varsti. Nimelt kui Hispaania saadik de Spinola
soovib, et atakkeeritagu keisrit kõigepäält Itaalias,
siis esitatakse vastuprojekt, et sõda tulla alata ikka
Reinil ja Flandria pool²⁾

Muidugi oli ju viimane projekt ka strateegilisel
seisukohalt õigem, aga vist oli teada , et sellal Hispa-

1). Vrdl. Montgon VIII, p.3.

2). Vrdl. Villars IV, pp.39 - 43

Hispaania säärast plaani ei soovinud; teati nii siis, et sellise vastuvõtmatu projektiga saaks ikkagi aega võita ja Hispaaniale näidata, et Prantsuses ollakse veel sõjakas, ainult ei suudeta Hispaaniaga kokku leppida, mil moel seda sõda tuleks pidada.

Miks Hispaanlased üldse säärast strateegiliselt halba sammu tahtsid astuda - nimelt alata sõda just kõigepäält Itaalias, kus ju Keisril tugev kaitsevägi oli - see on muidugi seletatav kuninganna lühinägelise omakasupüüdega. Tahtis ta ju aktsioonist kõige päält enda tulu kätte saada. Tahtis, et kõige päält oma esa kätte saaks Don Carlos. Samuti võib oletada ka inglaste nõu, kelledele sõda Saksas - Hannoveri pärast jne. - oleks tülikam ja ohtlikum olnud. Kui võrt hoog^{saad} nad Itaalia-poolseski sõjas oleksid olnud, see on muidugi äseasi. Fleury näiteks märkaski vist midagi¹⁾ ja kaldus koguni arvamisele et inglased toetavad hispaanlaste halba sõjaplaani vaid sellepärast, et teavad, et Prantsusmaa toda plaani ei poolda. Lükkaks Prantsusmaa tolle plaani tagasi, siis

1). Vrdl. Villars IV. pp. 39. 74. 78.

pöörduks hispaanlaste viha muidugi eeskätt just Prantsus-
maa vastu, mis inglastele kasulik.

Et inglased ise sõda Austria vastu kuigi tõsisel-
ei võtnud, seda näitab hästi Horatio Walpole'i ülapidu
Prantsusmaal riiginõukogus I.VII. Ta kordas jäl, vastu-
seks Villars'i üldisele sõjaõhutamisele, et sõda tulla
alata ikka Itaalias, sest kõige halvem, mis sääl juhtuda
võivat olla ju a#inult, et m i d a g i teha ei suudetaks
kuna aastaaeg ehk muutub ebasoodsaks.¹⁾

Ja Holland teatas koguni, et ta olla Austriale
kuuluva Flandria osa allaheitmise vastu.²⁾

Me näeme: ikka jälle püütakse Inglismaa ja temast
ärarippuva Hollandi poolt Hispaania-Prantsuse suhtes ras-
kusi tekitada. Neil on selleks nähtavasti põhjusi.

(Prantsusmaal oli juba mai kessel)
Toon ühe näite inglaste teguvõimist veel, ja just
Inglise saadikutega ühelnõul, Hispaaniale vastata otsus-
tatud, et Sevilla lepinglastel olla tarvis enne, kui
sõda alata, Sitsiilia ja ka üldsõja asjus kindel plaan

1). Vrdl. Villars. IV, pp, 81-2

2). Villars IV, p, 86.

valmistada. 1) Hispaanias muidugi vihastuti kõigi sõjaste viivituste pärast.

aga siis saadakse siin ka Inglise poolt teada, et Inglise kuningas polla sõjategevuse algamise tingimuseks mingit üldsõjaplaani äraootamist nõudnu^gki. 2)

Kõige sellega taheti muidugi näidata, et pääsüü Sevilla lepingu täitmisega viivitamises seisab Prantsuse[#] poollel.

Alles juuli lõpul a. 1730 saadi viimaks küll ka Prantsusmaal Inglismaalt memuaar, milles Inglise kuningas oma täit rahulolematust avaldas otsuse vastu, et sõjategevus alataks Sevilla le^gpin^glaste poolt vaid siis, kui ühise, üldise sõja plaan valmiks saaks. Teatas aga ühtlasi, et kuigi olla kogu liidu huvide vastu, et sõda alatakse Itaalias - olla Inglismaa siiski otsustanud talitada Hispaania soovide järele. 3)

1). Villars IV, p. 56, 87.

2). Villars IV, p. 87.

3). Villars IV, p. 91.

siis, Nii laveeriti Inglise poolele. Igi eriti vastu-
tulelik. Kuidas reageeris selle päle Fleury? Võiks öelda
peaaegu ei reageerinudki, kui välja arvata mõni Hispaani-
ale enda teguviisi kaitseks saadetud märgukiri ja üksi-
kuis Saksa riigis ja riigikesis sepiitsetud diplomaat-
likud pisiintrigid, ¹⁾ millede sihiks oli keisrile ras-
kusi valmistada, kuid milledele mingit suuremat poliiti-
kist tähendust polnud. Muidu läks Prantuse poolele kõik
vana viigi edasi. Paistab olevat et Fleury ehk ei usku-
nud, et Inglismaa võiks Austriaga ühineda juba varsti.
Oli ju Austria tugev liitlane ja just selle liitlase,
Preisiga, eii Inglismaa väikord halb. Lõputud jagelused,
piiritülid, abielusepitsused, Preisi "pikkade polste" otsi-
mised Hannoveri aladel ja Hannoveri heinakuhjavargused
Preisi omadel - olid tolle halva vahekorra vahetud põhju-
sed. Ja viimaks veel kroonprints'i põgenemislugu, milles
samuti Inglismaa kaastegev oli! ²⁾ Kõigest sellest võis
järel dada: on Inglismaa Austria liitlase vastu nii agres-

1). Vrdl. näiteks Droyen ⁵ 4,3 pp. 115. 120 - 1. l. tenn.

2). Droyen 4,3 p. 109.

siivne, siis ei või ta Austriale endalegi eriti vastu-
tulelik olla.

Fleury sai siis inglaste tegevusest ehk aru nii-
viisi, et need katsuvad keisri pääle vaid survet avaldada,
läbi võitnud. Põhise sõjategevuse oleks võinud Saksa silt
püsivad ise ikka Sevilla lepingu juures, kuigi nad küll
ka sõjast eemale hoida püüavad. Ja, et kõige pehem. mis
neilt oodata, oleks ehk see, et halvendaksid Hispaania-
Frantsuse vahekorda. Igatahes, kui Fleury oleks teadnud,
et talle Hispaaniat, kui liitlast õige pea tarvis tuleb,
siis oleks ta vist küll energilisemalt talitanud. Villarsi
plaani¹⁾ oleks võinud ta nimelt kas või osaliseltki täide
viima hakata; s.t. - ta oleks võinud alata Itaalias, His-
paania vägede toetusel kallaletungi, kuna tõsine sõda olek-
s valmistanud Reinil. Sedaviisi oleks ta inglaste kavatsus-
te kohta peagi täie selguse saanud. Juhul kui Prantsusmaa
sõjategevust oleks alanud hoogsalt, oleksid inglasedki
olnud sunnitud vastama selgesti kas jah või ei. Neilt
oleks, kuidas ka asjad ei oleks kujunenudki ikkagi võe-
tud võimalus näidata endid Hispaaniale häätegitatena.

1). Villars IV, pp. 53 - 4.

Muidugi poleks Fleury sel teel toda inglasele ära võetud häategija- ja rahuvahemehe au küll omalegi saanud, aga Fleury poliitiline kuulsus ja kas või ausus oleks seal läbi võitnud. Pääle sõjategevuse oleks võinud Saksas siis toimida ka veel vana, tuntud Prantsuse taktika järele: oleks võinud katsuda luua sääli jälle mingit n.n. kolmandat parteid jne.

Nüüd aga ei sündinud midagi. Ja kui kuskil Fleury inertsuselt juttu võiks olla, siis vist küll just tra teguviisi puhul kohe enne II-st Viini alläantsi.

Alles siis, kui inglasele Prantsusmaa sõprus juba ükskõikseks muutuma hakkas ja neil oma tegevust eham tarvis polnud nii väga varjata - suudetakse Prantsuses Hispaaniale veendumisele viia, et Sevilla lepingu täitmise viivitamises pole süüdi mitte Prantsusmaa (jaanuar 1731)¹⁾

Ja alles siis, kui Sevilla leping ka Hispaania poolt jaanuaril 1731 tühjastummistatud ja teada on, et inglased negotsieerivad Austriaga - otsustatakse Prantsusegi poolel viimaks, meelde tuletades Zinzendorfi poolt

1). Vrdl. Villard IV, p. 130.

kord tehtud ettepaneid (noia^v Soissons'i kongressi
alguaegseid, milledest ülemal oli juttu), Austriaga nego-
tsieerida. Nimelt II.II.1731.¹⁾ ...
... Aga kuigi prints Eugen kinnitab de Bussy'le
(prantsuse saadik Viinis), et ta eelistavat Prantsusmaa
sõprust kõigile muule, ei nihku asi paigast, kuna Eugen
tõeliselt ikka Inglismaad juba rohkem usaldab ja viima-
sele kõiges lubab vastu tulla, mis veel vähegi Austria
kuulsuse ja auga kokku sobiks.²⁾ ...
... 26.III.1731 saadetaksegi siis Prantsusmaal Inglise
Hollandi ja Austria vahel 16.III.1731. allakirjutatud
lepingust teade. Kuna samal ajal ka Hispaania meelsusest
Prantsuses veel mingit kindlat teadet pole - negotseeriti
ju sääl jälle hertsog Liria kaudu Viiniga³⁾ - ja ka
Hispaanias prantsuse kaupmeeste vara ja raha galioonid⁴⁾
ikka veel välja ei anta, - siis on Prantsusmaa viimaks
täiesti üks.

1). Vrdl. Nii kaugele on jõutud pikkade, 1725-1 alanud

1). Villars IV, pp. 143 - 4.

2). Arneth III, p. 290. ... ja ka Carné, pp. 323 - 4

3). Vrdl. Arneth, III, pp. 298 - 9.

negotsiatsioonidega! ^{See} ~~See~~ ^{relatiivne} kahju poliitilisest
konjuk Teeksime nüüd kõigest eespooltoodust ülevaate ja
katsukime leida vastust küsimustele, kas oli Prantsus-
maa kogu küsitatud aja lõpuks ^{osituks} ~~eteastatud~~ karkajaks ja
kui, siis miks, ja kas oleks tal võimalik olnud talitada
teisiti kui just talitas. ^{sõjalaevastiku "ohverdamisesse"}

^{pantub} Kui vaadata kahjusaamisküsimust ainelisest kül-
jest, siis leiame, et kaotusi pidi, eriti kaubanduslikul
alal, ikkagi olema. Hispaanias peeti alatasa prantsuse
kodanikkudele kuuluvat raha ja kaupa galioonidel kinni
ega antud välja, missugune asjaolu Prantsusmaal kirjeldi
kokkuvarisemisi tekitas; ehk kui välja antigi, siis võeti
erakordselt kõrge tolli ja protsendid.¹⁾

Ja ^{see} ka on öeldud, et Fleury ohverdanud inglastele
Prantsusmaa sõjalaevastiku²⁾! See mõjunud siis ka muidugi
kaubalaevastiku tegevusvabadusele. Kas see ohverdamine
nüüd just inglastele sündis on küsimus. Küll aga oli kau-

1). Vrdl. Villars III, pp. 365, 359, 397, 431 - 2; IV, pp.

108 - 9, 112, 115, jne.

2). St. Šimoj. XV, pp. 323 - 4, ja ka Carné, pp. 323 - 4

ja Richelieu V. p. 194.

banduslikul alal saadud relatiivne kahju poliitilisest konjunktuur~~est~~st tublisti tingitud, ja Prantsusmaale oli siit kahju tulnud, Prantsuse kaubandus ja kosus Fleury ajal üldiselt küll tublisti, aga see kosumine oleks võinud olla veel suurem.

Mis jälle tollesse sõjalaevastiku "ohverdamisesse" puutub, siis polnud midagi säärast muidugi olemas. Sõjalaevastiku arengusse tuli Prantsusmaal Fleury ajal ^{ainult} täieline seisak ja seda võib küll kergesti nimetadagi tagurpidiminekuks.

Kaubanduslikul alal saadud kahju aga oligi küll vist ainuke aineiline kahju, mis Prantsusmaal kanda tuli. Sõjavalmistusteks ja mingisuguseid erilisi väljaminekuid ja ebaproduktiivseid kulusid ei tehtud.

Mis puutub Prantsusmaa poliitilisesse mõjuisse või kuulsusse, siis - nagu eespool sai tähendatud - oli see Pariisi präliminaariate tekkimise ajal õige suur. Säält päle aga hakkas selles asjas teatud allaminek. Prantsusmaa oma silmasilma pöörleva taktikaga kaotas kaaluva mõju; niihästi ta sõbrad, kui ka vaenlased hakkasid temaga nego-

tseerides kaitsma julgemini ja energilisemalt iseene-
huvisid - niiduguseilgi korral, kus sellest Prantsusmaale
kahju tuli. Nägid nad ju ära, et Prantsusmaa otsustavaid,
järske samme ei tahtnud astuda. Teda polnud väga tarvis
karta.

Nii siis - kaotasi oli Prantsusmaal olemas küll.

Aga kas oleks Prantsusmaa olnudki võimalik seäle-
aegseil poliitilisel konjunktuurel teisiti talitada ja
ülaltähendatud kahjusid ära hoida?

Siin peab küll tunnistama, et teisiti talitamine
seks vist palju võimalusi polnud. Ainult ühel juhul -
nimelt Sevilla ja II Viini alliantsi vahelisel ajajärgul -
oleks küll asju võinud ajada teisiti, nagu ülemal juba
saigi ära märgitud. Siin oleks tulnud kaasa tõmmata ing-
lasi, neid ^eprssida ega mitte lasta teha neil seda endaga.
Oleks tulnud takistada II Viini alliantsi loomist sellisel
kujul, nagu see loodi. Ja ses küsimuses oleks siinkohal
veel juurde lisada, et Hispaanias ikkagi - parema puudusel

— käimeelega nähtud oleks kui Prantsusmaa ka mujal kui
Itaalias teotsema oleks hakanud ja et sääl vist mitte

ainult Itaalia sõjakäiku üksi soovitavaks ei peetud, vaid energilist väljaastumist üldse. Seda näitab asjaolu, et Hispaania saadik de ^{Spinola}~~Spionel~~ marsal Villarsi Reini ja Flan-dria poolse sõjakäigu õhutamisega väga nõus oli. ~~1. kaks~~

Kui aga pärast Hispaania poolt ikka jälle just Itaalia sõjakäiku nõuti, siis oli siin põhjuseks Prantsus-maa üldine leigus ja ka muidugi inglaste mõju ja kuninga-na kärsitu temperament - nagu juba sai tähendatud ülemal. Hispaania oleks nii siis Prantsusmaa energilisel välja-astumisel vist viimasele õige sõbralikuks muutunud ja sellega oleks Prantsusmaa poliitiline au võitnud. Prantsus-maal poleks tulnud ⁿⁱüksigi jääda, nagu ta seda II Viini alliantsi puhul varsti jäi.

Jäi oma poliitika teatava inertsuse tõttu.

Ja selle energiapuuduse ja otsustavate sammude eest kõrvale hoidmise tõttu kaotas siis Prantsusmaa tea-tud määral, nagu sai ära märgitud.

Fleury ootas sündmuste arenemist, laskis sündmusil n.ö. oma juurdetulla, enne kui seisukoha võttis. Neid sündmusi aga ise ümbermoodustada ja juhtida ta ei 1). Vrdl Villars IV.pp. 82 - 3.

tahtnud. Ta ei tahtnud sõda. Energiliste ja otsustavate sammude astumine oleks aga selle paratamatult kaasa toonud.

Selle kõige pärast saatuski Prantsusmaa II Viini alliansi puhul seisukorda, kus tal polnud ei tõsiseid vaenlasi ega ka tõsiseid sõpru ja kus täised riigid teda enam suurt ei paistnud arvestavat.

Aga ta oli nüüd selle eest vaba!

Selle eest oli saanud ta kogu aeg nautida rahu ja majanduslikult kosuda. Eriti paranes seisukord kaubanduslikul alal, vaatamata kahjudele, mis Hispaanias saadi. India kompani õitseage oli just Fleury ajal. Selle läbikäigu summad ja kasud tõusid; selle aktsiad kerkisid 1725-st kuni 1730-ni enam kui kahekordselt.¹⁾

Kaubanduse seisukorra paranemist soodustas suurel määral ka rahaväertuse stabiliseerimine, mis sündis generaalkonrollööri Le Pelletier des Forts ajal 15.VI.1726.

Kaubalaevastik suurenes, ja üldse kasvas Prantsusmaa kaubanduslik läbikäimine aa.1716 - 43-ni peaaegu nelja-

1). Vrdl. Lavissee VIII, 2. pp. 108 - 9.

kordseks.¹⁾ Sellest juurde kasvust aga langes tubli osa ikka just eespool käsitatud Fleury-aegse viieaastase rahuperioodi arvele. nendest uut looga saanud sõjapartei ta pär See ära märgitud majanduslik kosumine polnud aga küll mitte radikaalne ja kaugele tulevikkugi ulatuva tähtsusega, sest ikkagi püsis üks vana pahe: nimelt veolgi maksude ebaõiglane jaotus ja nii maksjale kui ka maksustajale kahjulik kogumisviis. Vaesemal, töötaval rahva-kihil lasus kurnav maksukoorem edasi, ja maksudest läksid suured summad nende kogujate kätte, kellel avanesid hiilgavad ~~///~~ spekulereerimisvõimalused.²⁾

Pole märgata, et Fleury siin üldse midagi reformi-
taolist kunagi oleks kavatsenudki. Teravasse vastollu
sattudes parlamendiga, laveerides gallikaanide ja ultra-
montanistide, jansenistide ja molinistide vahel; püüdes
meelt mööda talitlada ka vanadest traditsioonidest kinni-
pidavale sõjaparteile, — ta ei riskeerinudki omale

1). Lavissee VIII, 2 p. 106.

2). Vrdl. Lavissee VIII, 2. p. 96.

ka veel majanduslikul ja finantsalal vaenlasi koguda ja sääl põhjapanevaid uuendusi teha. Päälegi kiskusid poliitilised sündmused ja nendest uut hoogu saanud sõjapartei ta pärast a. 1731 - ki kohe jälle välispoliitilisesse sekeldusisse.

Tal oli nimeit Bourboni hertsogi ajajärgust veelgi üks pärandus likvideerida: tõsta kuninganna isa Stanislaus Leszcynski au.

Fleury rahupoliitikale õnnetuseks oli madaam de Prie pool välja valitud tähtsusetu demoiselle'i isaks just säärane, kelle pärast hiljem Euroopas tõusid tülid.

Küll oli Prantsusmaa varem ka teissuguseilgi olukorral enda sõju Poolas kindlustada püüdnud, aga on küll väga küsitav, kas Fleury Stanislaus Leszcynski puudumisel end praegu üldse Poola kuninga valimisasjusse oleks sega-pidanud sündinud. Päälegi poleks säärasel korral Prantsuses ka sõjaparteil ettekäännet ja võimalusi olnud Fleury päüles suunas tugevat survet avaldada.

Ei õlnud vist küll aimanud omal ajal ei madaam de Prie ja Bourboni hertsog ega ka Fleury, missugused oli mingi rahutus; sääl oli jälle kord välja pähatud ja

komplikatsoonid Stanislaus Leszczyński tütre Prantsusmaa kuningannaks tõusmisest kord tekkida võiksid.

Nüüd aga pidi Fleury need komplikatsoonid lahendama. Sõda näis olevat paratamatu. Iga silmapilk oodati August II. surma, ja siis oli kindel, et Vene ja Austria esitavad kuidugi Poola troonile oma kandidatuuri ja prantslasile jääb point d'honneur'iks toetada Leszczyński prästensioone.

Ja mitte ainult Poola trooniküsimuse tõttu ei muutunud Fleury'l senisest rahupoliitikast kinnipidamine juba varsti päälle III-st Viini allianssi raskeks.

Ka Karl V-da Pragmaatiline Sanktsioon tegi muret.

Olid ju kõik Euroopa primäärsed riigid päälle Prantsusmaa selle tunnustanud. Kaua poleks suutnud Fleury üksi ikka eitavale seisukohale jäädagi. Midagi oleks pidanud sündima.

Ja sündiski varsti. Asi algas Poola trooni vabanemisega a. 1733.

Fleury laveeris küll kuidas suutis, aga sõjapartei oli liiga tugev. Isegi rahva laiemates kihtides oli mingi rahutus; sääl oli jälle kprd välja pühatud ja

ja sooviti suurt, rüütellikku valitsejat. Sooviti nähtavasti Louis XIV aegseid energilisi võtteid ja sõdu¹⁾ -
maabrusost. Sõda siis viimaks tuligi. Kuid Fleury püüdis ~~7~~
temporiseerida veelgi. Kuigi küll Stanislaus Leszczyński
valimise kihutustööks // Prantsusmaalt kulda rikkalikultki
oli Poolasse voolanud²⁾, sai Leszczyński pärast valimisi
Prantsuselt vaid tühisel määral sõjalist toetust. Fleury
ohverdas Danzigi ees käputäie prantsuse sõdureid³⁾, soovi-
des sedaviisi ikkagi lunastada oma kuninga sõna, aga tegeli-
kult küll määrides oma poliitilist au ja tõstes tahtmatult
sõjapartei populariteeti, kes nõudis hoogsat kallale-
tungi just Austriale. Ka Austriaga tuli siis sõda. Kuid
vaatamata prantslaste edule püüdis Fleury teda ikkagi
ruttu lõpetada. Ta konfereeris Viiniga salaja, Chauvelini tead-
mata⁴⁾ ja suutiski lõpetada - pärast küll negotsleerimi-
sel ka Chauvelini jälle appi võttes⁵⁾ - sõja niivõrt

1). Vrdl. Hanotaux IV, pp. 409 - 10

2). Vrdl. Boyé, pp. 115 - 116.

3). Vrdl. Boyé, pp. 224 - 59

4). Vrdl. Mackinnon, p. 581.

5). Vrdl. Lavissee VIII, 2.p. 122.

õnnelikult, et Prantsusmaa sai Bar'i ja Lotringi ja
babanes ühtlasi kardetavast Lotringi hertsogi Franz'i
naabrusest. Ühtlasi olid rahuldatud ka Stanislaus Leszczy-
nski ^{pooldajate soovid. Leszczyński} sai Bar'i ja Lotringi kuni oma surmani endale ja
võis tarvitada Poola kuninga nime.

Prantsusmaa aga oli keisrile vastutasuks andnud
vaid Pragmaatilise Sanktsiooni tunnustuse.

Nii oli siis Fleury selle vastu tahtmist alatud
sõja veel hiilgavale lõpule viinud ja et edaspidi ülla-
tustest hoiduda kõrvaldas ta koguni Chauvelin'igi, kes
liiati iseseisvaks kippus saama ja kelle vaated tema
omadega paiguti vastollu näisid minevat¹⁾.

Kaua ei suutnud Fleury siiski oma rahupoliitikat
enam jätkata. tuli Karl VI. surma ja Austria pärandus-
küsimus; tuli sõjapartei tugevnemine.

Belle-Isle'ga eesotsas pooldati viimaks jällegi
seda donkihhotlikku bravuuri²⁾, mis Prantsusmaa suurtesse,
väliselt võidurikkatesse sõdadesse tõukas, kuid siseelus

1). Vrdl. Lavissee VIII, 2. pp. 122 - 3

2). Vrdl. Mackinnon, p. 585.

ja majanduslikul alal paratamatult kokkuvarisemise kaasa
tõist.

Fleury oli selleks siis juba liiga vana, et veel
midagi muuta suuta. Kuivõrt seniilme ta meeleolu ja selles
tingitud teguviis oli, seda illustreerib ehk kõige pare-
mini too kiri, mille ta Austria pärandussõja algupoolel,
umbes pool aastat enne oma surma, Austria vägede ülem-
juhatajale Kõningseggile saatis (1742 a. juulil) ja kus
naivilt tunnustas, et tema polnud sõjas üldse süüdi¹⁾

meest. Selliste pihtimistega võis end naeruväärseks te-
ha, mitte aga parandada riikide vahetõid.

vanadel. Ja kui ta siis viimaks - 29. I. 1734. - auri, polnud
traditsioonikiselsel sõjaparteil enam karta mingit "vana
ahvi kavalust" ega "lombaka hobusekronu" tagasikiskuvat
pidurdust.²⁾

Kestis edasi Austria pärandussõda, ja sellele
järgnes varsti Seitsmeaastane sõda, mis rahvast ikka
enam väljakurnasid, kuna jälle ülakihtides kasvas pillav,

1). Vrdl. Mackinnon, p. 584. pärast tehnikat temast ilvestat

2). Vrdl. Lavissee VIII, 2. p. 130.

hoolimatu libertinaaž ja kasvas kuningakojas mätresside-regiment.

Prantsusmaa ligines suurte sammudega revolutsioonile.

Fleury ajajärk, eriti see ülalkäsitatud viieaastane täielise rahu periood, põlnud selles arengus suutnud midagi muuta.

Ta oli olnud selleks esiteks liiga lühike ja teiseks oli temagi kestel hoidutud põhjapanevaist reformest. Uus suund oli valitsenud vaid välispoliitikas, kuna riigi seesmises elus oli katsutud ülesehitamistööd rajada vanadele, iganenud alustele. Tagajärjed olid poolikud. Senikaua kui kestis väline rahu oli ka sätseelus teetav edu. Aga väline rahupoliitika oli ärarippuv ta esitajast, Fleury'st. Viimase surma järele muutus ka selles kõik jälle endiseks, ja Fleury ajajärk on Prantsusmaa 18-ma sajandi ajaloo vaid episoodiks, millel puudub sügavale löikav tähendus. Huvitavaks episoodiks siiski, nimelt oma rahutendentside poolest, ja sellepärast tohiks temast ülevaate andmine õigustatud olla.